

Nagy Töhötöm

AZ ARCVONALON VALÓ ÁTSZÖKÉS NAPLÓJA

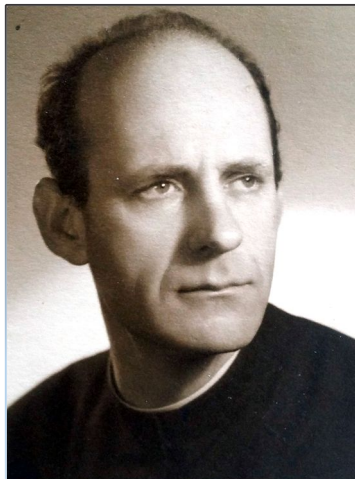
(1944. november-december)

A szöveget gondozta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta:

Keresztes András (Budapest, 2016.)

A szöveg gondozójának előszava

A napló íróját, az 1908-ban született *Nagy Töhötöm* jezsuita szerzetest, a jezsuitákra jellemző hosszú képzés után, 1937-ben szentelték pappá. Ezt követően hamar bekapcsolódott a rendtársa, *Kerkai Jenő* által 1935-ben alapított mozgalomnak, a KALOT-nak (*Katolikus Legényegyletek Országos Testülete*) szervezésébe, annak második számú vezetője lett.

P. Nagy Töhötöm SJ 1940 körül¹

A KALOT néhány év alatt Közép-Európa legnagyobb és legjelentősebb agrárfjúsági szervezetévé fejlődött. Nem jámbor, lelkeségi egyletek szövetsége volt, hanem olyan mozgalom és szervezet, amely a *Rerum Novarum* és a *Quadragesimo Anno* pápai szociális körlevelekben lefektetett katolikus társadalmi tanítás alapján kívánta *felemelni a szegény paraszti rétegeket szellemi, kulturális és gazdasági téren egyaránt*, elsősorban a fiatalok önszervező munkájára építve. A KALOT-nak 1944-ben már több ezer tagesegylete, a pártolótagokkal együtt több százezer tagja volt; mintegy húsz népfőiskolájukban képezték a fiatalokat, saját lapjaik, kiadványaik voltak (a főbb magyarországi nemzetiségek nyelvén is!).

A KALOT vezetőiben már 1943-ban felmerült a gondolat, hogy mihamarább létre kellene hozni egy keresztényszociális/kereszténydemokrata pártot, hasonló eszméket és elveket valló politikusok bevonásával, a KALOT-ifjúságra mint tömegbázisra építve. A párt tényleges megalapítására azonban csak 1944. október közepén kerülhetett sor, amikor az orosz front már egyre közeledett az ország belseje felé.

1944. október végén határozták el a KALOT vezetői, Kerkai Jenő és Nagy Töhötöm: mindent megtesznek annak érdekében, hogy a hamarosan bekövetkező orosz megszállás után se válják lehetetlenné a KALOT és a frissen megalakított Keresztény Demokrata Néppárt működése. Erről így számolt be Nagy Töhötöm a *Jezsuiták és szabadkőművesek*² című, önéletrajzi ihletésű könyvében:

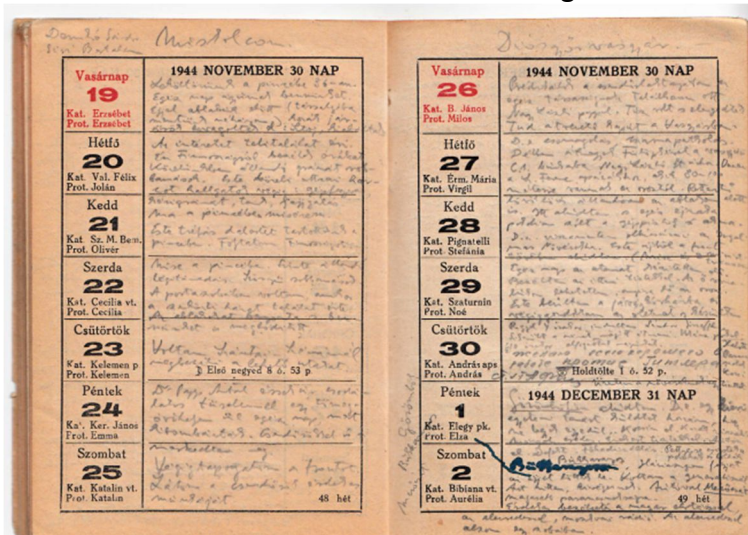
¹ A kép forrása: Wikipédia.

² Nagy Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek*. Első magyar kiadás: Buenos Aires, 1965; második kiadás: Szeged, 1990, Universum kiadó. (Megtalálható a Magyar Elektronikus Könyvtár állományában is.)

„Egynapos mérlegelés után igen nagy lépésre határoztuk el magunkat. Megértettük, hogy a háborút elvesztettük, tehát be kell erre rendelkezünk, meg kell találnunk a módot arra, hogy az orosz engedje továbbra is működni a mozgalmat, a mi vezetésünkkel, mert ez ezerszerre jobb, mint kétségbeesve veszni hagyni mindent, és kimenekülni nyugatra. Próbáljuk meg a lehetetlent, ha nem sikerül, akkor sem fog több elveszni, mint ha már most földjük a további küzdelmet. P. Kerkai a még el nem foglalt területeken marad, és fönntartja a kapcsolatot a vezetőkkel, és menti a menthetőket, én pedig átszököm az arcvonalon, a már elfoglalt területre, s megpróbálok eljutni a legfelsőbb orosz vezetőkhez, tőlük az engedélyt a működésre megszerezni, ezzel az engedéllyel végigrohanni a városokon, falvakon, és felrázni, összefogni a valószínűleg teljesen szétesett szervezetet, még mielőtt befejeződne a háború, hogy mire az új kommunista vezetők elindulnak szervezkedni, minket már talpon állva találjanak. A terv olyan vakmerőnek és fantasztikusnak látszott, és főleg olyan kivihetetlennek, hogy néha mi is összenéztünk, s nem tudtuk, elinduljak-e vagy maradjak. Végül megállapodtunk abban, hogy reménytelen helyzetek reménytelen eszközök után kiáltanak.”³

Erről a vállalkozásról szól az alábbi naplórészlet.

Ezeket az eseményeket Nagy Töhötöm a könyvében is megemlíti, de jelentősen rövidítve. Ezért érdemes az olvasónak az izgalmas események teljes leírásával is megismerkednie.

Nagy Töhötöm élete nagy részében naplót vezetett. Ennek technikája legtöbbször az volt, hogy *zsebnaptárába* apró betűkkel, néha tűhegyes ceruzával, feljegyezte a fontosabb napi eseményeket, és később, néhány naponként, amikor ideje akadt, e feljegyzések alapján részletesebben is megörökítette *naplójában* a történeteket. Az 1944 évi

végi események apróbetűs feljegyzéseit őrző zsebnaptára, akárcsak maga a később legélt napló, máig fennmaradtak, és megtalálhatók az Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattárában, Nagy Töhötöm hagyatékában⁴.

A szöveg gondozója a napló gépelt kéziratát írta át szövegszerkesztőbe, az eredeti szövegen csak annyit változtatva, hogy azt – néhány kivételtől eltekintve – a mai helyesírásig igazította és jegyzetekkel, illetve néhány, a Nagy Töhötöm hagyatékban fellelt dokumentum másolatával látta el.

Budapest, 2016. szeptember

Keresztes András

³ Idézett mű 2. kiadás (1990), 147-148. oldal.

⁴ Őrzési hely: OSZK Kézirattár. napló: 216/47; zsebnaptár: 216/22.

Az arcvonalon való átszökés naplója

1944. október 30-án végleg elhatároztuk, hogy *Ugrin Józseffel*⁵ ketten átszökünk a szovjet oldalra, felkeressük Veres János [helyesen: *Vörös János*]⁶ vezérezredest, és felajánljuk szolgálatainkat a német-ellenes propagandába. Ezzel meg akarjuk mutatni, hogy a koalícióban résztvevő *Keresztény Demokrata Néppárt*⁷ kezében van a kezdeményezés, a lendület, a bátorság, és így ezzel is a párt jövő pozícióját erősítjük meg. Közben a hazának is valóságos jószolgálatot teszünk, mert sikeres propagandánk esetén szenvedéseit megrövidítjük. Célunk lesz pompás és hatásos röpcédulákat szerkeszteni, összeállítani, hetente többször is egy-egy Légi Újságot lendületes cikkekkel, jó hírszolgálatokkal és a németek elleni lázítással, akik immár nyíltan rabolják és pusztítják ezt a szerencsétlen országot.

Ugyanakkor *Horányi Tibornak*⁸ *Titóékhoz*⁹ kellene átszöknie, s ott ugyanezt a munkát elvégeznie. Az első terv az volt, hogy Jóskával mindenképpen átszökünk a fronton. Később az látszott jobbnak, hogy menjünk le egy olyan nagyobb városba, amelyik várhatólag a közeli jövőben elesik, ott húzódjunk meg, s a város elfoglalása után jelentkezünk a szovjet vezetőségnél és Vörös tábornagyhoz vitetjük magunkat. Ezt a tervet erősített meg *kisbarnaki vitéz Farkas Ferenc*¹⁰ (sic!) altábornagy is, aki még írást is adott ki, hogy mi a Kiürítési Kormánybizottság nevében a veszélyeztetett területeken a szociális gondozást intézzük, azért mind a katonai, mind a polgári gépkocsik álljanak rendelkezésünkre.

Utolsó nagy megbeszélésünk okt. 30-án az én szobámban volt. Feljött gróf *Pálffy József*¹¹ is, a Keresztény Demokrata Néppárt jelenlegi vezetője, aki [távollétemben] majd az én szobámban fog lakni, s ha kell, még a talárisomat is felhúzza, mert megszökött a nyilasok fogságából. Sorra vettük az összes teendőket, megvitattuk a veszélyeket, s úgy láttuk, hogy a hazáért és a mozgalomért a legnagyobb áldozatra is vállalkozni kell. Kalocsa

⁵ Ugrin József (1910-1993) a KALOT egyik fő „civil” szervezője, a 1947/48-ban Demokrata Néppárt országgyűlési képviselője.

⁶ A szerkesztő megjegyzése: Nagy Töhötöm gépirásos naplójában végig „Veres” néven szerepelteti Vörös Jánost, ebben az átiratban azonban minden esetben javítottuk a téves névjelölést. – *Vörös János* (1891-1968) vezérezredest, vezérkari főnök, 1944 októberében, a nyilas hatalomátvétel után, átszökött az oroszokhoz. 1945. január 20-án az Ideiglenes Nemzeti Kormány küldöttségének egyik tagjaként aláírta a moszkvai Fegyverszüneti Egyezménynek. 1944. december 22-étől 1945. november 15-éig az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere, majd 1945. november 15-étől vezérkari főnök lett, mígnem 1946. szeptember 1-jén, saját kérésére, nyugdíjazták. 1949. március 25-én a Katonapolitikai Csoportfőnökség kémkedés vádjával letartóztatta, 1950. június 22-én a katonai törvényszék életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélte. 1956-ban szabadult ki.

⁷ A Keresztény Demokrata Néppárt, a Barankovics István-féle Demokrata Néppárt elődszervezete, 1944. október közepén alakult meg. Megalakulásában jelentős szerepe volt a KALOT vezetőinek.

⁸ Horányi Tibor (1911-1988), politikus, KALOT-szervező, 1945-47-ben országgyűlési képviselő.

⁹ Josip Broz Tito (1892-1980) a II. világháborúban a jugoszláv partizánok vezetője, majd haláláig államfő.

¹⁰ Vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc (1892-1980) vezérezredest, cserkészvezető.

¹¹ Pálffy József, gróf (1904-1988) földbirtokos, politikus. 1939-től országgyűlési képviselő. 1944. évi német megszállást követően a Magyar Front vezető testületének tagja, 1944 októberében a Keresztény Demokrata Néppárt társalapítója, 1945 májusáig országos elnökként vezetője.

eleste volt egészen a küszöbön, ezért úgy döntöttünk, hogy másnap délben Jóskával motorbiciklin leszaladunk az érsek úrhoz¹², s ott várjuk be az oroszot.

Egész nap a készülétekkel telt el. Átnéztem még egyszer a motorbiciklit, megkentem, megolajoztam. Összeszedtem a ruhákat, becsomagoltam a hátizsákba, elhoztam a „sofőr-lakásomról”¹³ a konzerveket, bezsíroztam a csizmákat, térképeket szereztem. Szóval nagy volt a készülődés.

Másnap reggel indulás előtt gondoltam, meghallgatom a londoni magyar adást. Hát nagy megrökönyödéssel hallom, hogy Kalocsa este elesett. Tehát más város után kell nézni. Pedig legjobb lett volna Kalocsa, az érsek úr személye miatt. Miskolc mellett döntöttünk. Fontos város, valószínűleg jobb csapatok vonulnak majd be, lesz magasabb parancsnokság. Viszont ez az út már nem volt annyira sürgős, mert Miskolc valószínűleg pár napig még tartja magát.

Így aztán csak **nov. 2-án** indultunk. Vittem magammal kb. 1000 pengőt és a suspensoriumba¹⁴ bevarrva 40 angol fontot. A három¹⁵ szentmisét a Népleányoknál¹⁶ mondtam el, igen kedvesen még bőséges uzsonnát is csomagoltak. Tőlük kértem egy kevés misebort és kisostyát is, hogy tudjak majd rejtve is misézni.

Az eső csendesen szemergett, amikor délfelé elindultunk. Jóska hátul ült a hatalmas hátizsákkal. Én vezettem, s a nyakamban lógott egy kis oldalzsák tele konzervekkel. Indulás előtt még haraptunk valamit.

A gödöllői országúton haladtunk már, amikor nagy ágyúzást hallottunk és bombavillanásokat láttunk Budapest felől. Ebből a bombázásból már kiszöktünk. Amit azonban az országúton láttunk, az szomorú volt. Valósággal folyt velünk szemben a német autók, tankok, ágyuk és lovas kocsik áradata. Szünet nélkül özönlöttek Budapest felé. Egyáltalán nem az volt a benyomásunk, hogy ilyen egy győzelmes hadsereg. Inkább megvert és menekülő sereg képét mutatták. Az óriási tankok alatt szinte remegett a beton országút, s alig győztünk előlük kitérni. Előzni is alig tudtunk, ha néha utolértünk egy-egy Miskolc felé haladó kocsit vagy autót, oly szünet nélkül folyamatosan áradt velünk szemben a visszavonuló német hadsereg. Néha egészen nehéz lett az előrejutás, mert időnként két párhuzamos oszlopban törtettek előre a tankok és gépkocsik. Találkoztunk rengeteg kétélű kis gépkocsival. Egy rendszerint kettőt húzott, s akik a hátsón ültek, feketék voltak a sártól, mert ezeknek a kocsiknak nincsen sárhányójuk. Egyszerre szomorú és nevetséges látvány volt. Legszomorúbb volt azonban az, amikor a gépesített német oszlopok között szegény magyar bakák is bandukoltak, hosszú csüggedt sorokban. Agyonázva, kimerülve, érzéketlen arckifejezéssel tiporták a lucskos országutat. A német autók csak úgy csapták rájuk a sarat.

¹² Grósz József (1887-1961) 1943-tól haláláig kalocsai érsek.

¹³ Nagy Töhötöm az 1944. márciusi német megszállást követően, letartóztatás veszélye miatt, a rendházon kívül rejtőzködött, hamis sofőr igazolvánnyal. Ld. OSZK Kézirattár, 216/2/4.

¹⁴ Szuszpenzorium: sérvkötő.

¹⁵ A katolikus egyházjog szerint a papok rendes esetben naponta egy misét mondhatnak. XV. Benedek pápa 1915-ben engedélyezte, hogy halottak napján (november 2.) minden pap három szentmisét mondjon (egyét egy konkrét elhunytért, egyet általában a tisztítótűzben szenvedő lelkekért, és egyet pedig a pápa szándékára).

¹⁶ Jézus Szíve Társasága (Népleányok), Societas Jesu Cordis: SJC, Bíró Ferenc jezsuita alapítása (1921).

Hatvanban megálltunk egy keveset. Néztük az agyonbombázott várost, a menekülő embereket, és felmértük a pusztulás szörnyűségeit. Oly nehéz volt az agyonzsúfolt országúton előre jutnunk, hogy esteledett már, mikor Gyöngyösre értünk. Gondoltuk, nem is megyünk már tovább.

Jóska elindult megkeresni egy kedves ismerős családot, akiknek a házát tökéletesen lebombázva találtuk. Én pedig a plébániára mentem, hogy szállás után nézzek. Nagy örömmel fogadtak, és elvezettek *Egyed András* bornagykereskedőékhez, akiknél már voltam egyszer, hónapokkal ezelőtt. Mindjárt nagy vacsorát rendeztek a tiszteletünkre. Közben németek is jöttek szállást keresni.

Másnap [**nov. 3-án**] a ferenceseknél miséztem, és találkoztam két székely pappal, akik kocsival jöttek Csíkból és menni akartak tovább. De hová? Csak tovább Nyugatra! Ezek az emberek egészen elvesztették a józan eszüket. – Délelőtt Jóska végre megtalálta a kedves ismerős családot. Még megebédeltünk Gyöngyösön, és indultunk tovább Miskolc felé.

Az út még nehezebb lett. Mert már állandóan két oszlopban folyt velünk szemben a kocsiaradat. Néha valósággal lepréseltek bennünket az útszéli feneketlen sárba. Toltuk, rázogattuk a szegény motort, néztük a lelketlen németet, és szánakoztunk a szegény magyar bakákon, akiket meg az út túlsó oldalán szorított le a német a sárba. Néha valósággal életveszélyes volt a motor vezetése, különösen így, kettős teherrel. Többször meg kellett állnunk, mert nem tudtunk előzni.

Egyszer csak elénk kerül egy hatalmas magyar teherautó. Kérdezzük, hová mennek. Miskolcra. Nem tudnának felvenni bennünket motorral együtt? Azzal nem, de Jóskát egyedül igen. Fel is vették. Örömben még a nyakamban lévő zsákot is odaadtam neki. Pompásan éreztem így magamat teher nélkül a motoron, éppen csak szitált az eső, és áztatott át egy kevéssé. Nekivágtam az útnak, megelőztem azt a jószívű teherautót, mert én könnyebben tudtam bujkálni a sok kocsi között.

A látvány azonban egyre szomorúbb lett. Döglött lovak az árokban. Széttört kocsik az út szélén. Amott egy teljesen felfordult nagy teherautó, meg kiemelni sem kísérelték meg. Nemes részeit leszerelték, a gazdái más kocsira kapaszkodtak. A sok katonai jármű között akadt egy-két szegény menekülő is. Négy-öt gyerek paplanok és dunnák között, kisírt szemű asszonyok s elkeseredett, csüggeteg férfiak.

Közben az áradat velem szemben mindig csak nőtt. Néha negyedórákig is meg kellett állnom, mert olyan nagy lett a torlódás. Pedig sietnem kellett, mert már lassan sötétedett. Ijedten láttam, hogy itt-ott már a reflektorokat is felkapcsolták, s ez a legrosszabb, tapasztalásból tudom. Teljesen elvakítja az embert. Pedig nekem ma még 30 km-t kell megtennem Miskolcig.

A torlódás néha olyan óriási lett, hogy egy alkalommal egy tank csaknem eltiport. Ordítottam torkom-szakadtából, mert csak annyira tudtam félrerántani a gépemet, hogy közvetlenül a cipőm talpát megnyomva haladt el a tank lapos lánca. A rendes talpra szegelt gumitalp széle le is vált. Én pedig belecsúsztam a sárba. Más alkalommal pedig le-szorítottak az útról a sárba, de oda is utánam jött egy kis kocsi, és én belevergődtem az árokba, térdig a vízbe és a latyakba. Mit kínlódtam, amíg a gépet kitoltam az árokból, s mit kellett várnom és erőlködnöm, míg ismét helyet tudtam magamnak szorítani a gépkocsik végtelen láncolatában!

Ekkor már egészen sötét lett, és én még csak Alsóábrány¹⁷ Budapest felőli szélén voltam. A torlódás elérte a teljes megfeneklést. Eredetileg jött egy magyar lófogatú oszlop, e mellé odajött egy német lófogatú vonat. Ketten még csak elfértek volna az úton, de harmadiknak melléjük jött, szintén Budapest felé haladva egy német autóoszlop. A magyar kocsik természetesen már félig az árokba fordulva vergődtek. A lovakat verték, káromkodás, kiabálás mindenütt, s közben, a három oszloppal szemben jöttünk mi is negyedik oszlopnak, gépkocsik, szekerek, teherautók. Annyira megállt minden, hogy félóránként toltam csak előre a gépet pár méterrel. Német táborig jöttünk és szitkozódta, s én közben arra gondoltam, hogy mi lenne, ha Sztálin-gyertyák gyúlnának ki a fejünk felett, s kezdenének géppuskázni bennünket.

Késő vak este lett, amire a község szélétől a templomig bevergődtem. Gondoltam, itt alszom, hiszen Jóska is még a hátam mögött volt. Pedig ők eltévesztették a rendes utat, és Egeren keresztül 9 órára megérkeztek Miskolcra.

Bementem a plébánoshoz. Házát kórháznak foglalták le, neki csak egy szobát hagytak. Az is jéghideg volt. Szegény öreg-öreg plébános ott ült összes ruháit magára húzva, és szopogatta hosszú szárú pipáját. Nagy szeretettel fogadott, s felkínálta egyetlen sezlonját. Ágyneműje azonban csak magának volt. Kicsit beszélgettünk, s aztán átmentünk a kántorékhoz vacsorázni. Valósággal elsüllyedtünk a sárban. Én csak úgy ruhástul dőltem le, s kora reggel indultam Miskolcra.

Ma, **nov. 4-én** délelőtt megérkeztem *Mikes Lajos*¹⁸ prépost úrhoz. Jóska már várt. Éjfél után kettőig vitatkoztak, s azt folytattuk egész délig. Bár nagyon szívesen láttak volna bennünket vendégül, jobbnak láttuk átmenni a Szatmári Irgalmas Nővérek¹⁹ zárdájába, ahol mégis jobban elfér két étkezővel több a sok között.

Itt igazi krisztusi szeretettel fogadtak. Külön örültek is, hogy a nehéz napokban lesz szentmiséjük, lesz papjuk és lesznek férfiak a házban. Mindig becsültem a szatmári nővéreket, de most láttam csak közelről, hogy mily egészséges, józan szellem uralkodik közöttük. Egész külön fejezetet érdemelne, hogy velünk, kettőnkkel milyen messzemenően aranyosak és bőkezűek voltak. Mondtam is, hogy mások tönkremennek a háborúban, mi pedig itt megszedtük magunkat. Mert varrtak nekünk inget, alsónadrágot, meleg gyapjúpulóvert, zsebkendőt, és valósággal felruháztak. Kevés helyen éreztem magam olyan nagyon jól és otthon, mint itt.

Mindjárt másnap, **nov. 5-én**, délelőtt konferenciát tartottam a nővéreknek. S ettől kezdve gyakran tartottam egész idő alatt olyan előadás-féléket. Beszéltem a KALOT-ról, meséltem sokat Finnországról, Olaszországról, és valóban hozzájárultunk ketten a Jóskával, hogy az ágyúzások idegességei levezetődtek, és igazán jó hangulat alakult ki még a hosszú pince napok alatt is.

Itt most nem részletezem az egyes napokat. Voltam megbeszélésen a káplánoknál. Pompás emberek. Az egyik hittanártól kaptam egy reverendát. Vettem pap-kalapot és kabátot is, mert jobbnak látszott a szovjet szempontjából, ha papi emberként lépek eléjük.

¹⁷ Ma Bükkábrány település része.

¹⁸ Mikes Lajos (1888-1952) katolikus pap, 1940-től a miskolci Szent Anna egyházközség plébánosa.

¹⁹ Páli Szent Vincéről Nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek Társulata: az első magyar alapítású női szerzetesközösség (1842-ben alapította Hám János szatmári püspök).

Láttam zsidó boltok kifosztását, a szemét csőcseléknép rablásait. Minden rend és fegyelem felborult, mert a város vezetősége meglépett és a rendőrség is elvonult. Csak miután mindent kifosztottak már, jött a városba 45 magyar csendőr. Ezek igyekeztek aztán szörnyű félholtra-verések árán némi rendet teremteni.

A csőcselék a némettől vette a példát. Géppisztollyal lőtték szét a bezárt üzletek lakatjait. Láttam német katonákat ölnyi női fehéreneművel kijönni a feltört boltokból. Ültek autóra, és mentek tovább. Egész gulyákat hajtottak át a városon a németek. Teherautóikon disznók sivalkodtak. Krumplicsészák felhányva a kocsikra. Láttam, amint egy német személygépkocsiból egy remek bundába csavart disznót emeltek ki.

Közben távolról állandó ágyúzás. Már oda sem figyeltünk rá. Mindenki csak rabolni vagy menteni akar. Szomorú látvány volt nézni, amint a legförtelmesebb emberi szenvedélyek végighömpölyögnek egy tisztességes város becsületes utcáin.

Nov. 9-én influenzával ágyynak esem. Félek, hogy közben bejön az orosz. Azt mondogatják, hogy igen közel van. Hejőcsaba már el is esett. Kb. 5-6 kilométer Miskolctól. Jellemző, hogy amíg a német az értékeket lopta és mentette, addig a magyar hatóságok a megyeháza előtt az akták tízezreit és métermázsáit rakták parasztszekerekre és mentették, állítólag Putnokra. Onnan majd tovább, talán Berlinig.

Nov. 14-ig feküdtem s lábadoztam. Nem lehet elmondani azt a gondosságot, amit velem [a nővérek] műveltek. Közben befutottak a hírek, hogy az oroszot visszanyomták, hogy a német egy éjjel teherautóra rakta az egész „Magyar Jövő”-nyomdát²⁰ és elvitte, és ugyanezt akarja tenni a Ludvig nyomdával²¹ is.

Nov. 15-én már állandóak a robbanások. A német robbantja a rendező-pályaudvart és a rádióleadót. Aláaknázták a hidakat, közüzemeket, gyárakat. Általános a rémület a városban, hogy mit mivel még ez a német!

Este elmentem a *Ludvig* nyomdáshoz. Kétségbe volt esve. Felajánlottam neki, hogy az éjjel szedjünk szét egy gépet, és én gondoskodom majd, hogy a fiúk²² széthordják. Papírt is akartam így megmenteni, mert a szovjet bevonulása után nekünk szükségünk lesz egy nyomdára a röpcédulák miatt. De annyira be volt gyulladva ez az ember, hogy semmibe se ment bele. Harmadnap autókra is rakták gyönyörű nyomdáját, egy élet gyűjtését, és elvitték. Ami gép még megmaradt, azt a levegőbe röpítették. Felgyújtották a Hangya²³ raktárát is, a Herz gépgyárat és más épületeket. Sorra került a *Standhaft* nyomda²⁴, a villanytelep és végül a hidak is. Vizünk már napok óta nincs.

November 17-én este épp vacsoráztunk, amikor óriási robbanás. Csaknem az összes ablakainkat benyomta, engem egy kicsit meg is emelt. Két hidat röpítettek a levegőbe a németek, de úgy, hogy a hidaknak alig esett bajuk, egy óra alatt kijavíthatók. Ellenben a messze környék házai romokba dőltek vagy tönkrementek. 8-8 repülőbombát

²⁰ Magyar Jövő Nyomdaüzem és Lapkiadóvállalat Rt (alapítva: 1919), a miskolci Borsodi Nyomda elődje

²¹ Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc.

²² Minden bizonnyal KALOT-legényekre gondolt a szerző.

²³ Hangya Termelő-, Értékesítő- és Fogyasztási Szövetkezet, a 20. század első felében működött.

²⁴ Standhaft József Könyvnyomda.

tettek rá csak úgy egyszerűen a hidakra. Nem is alája helyezték. Így ugyanaz lett a hatásuk, mintha egy-egy nyolcas láncolt-bomba esett volna a város közepére. Ugyanakkor éjjel a németek lefegyverezték a nemzetőrséget.

Nov. 19-én már olyan erősen lőtték az oroszok a várost, hogy ajánlatos lett leköltözni a pincébe. Hol közelben, hol távolban az egyik robbanás a másikat érte. A mi házuk is kapott egy telitalálatot: két tanterem teljesen tönkrement, a közfal is beszakadt, sőt a mennyezet is leszakadt. Egy másik gránát fel nem robbanva az udvarunkon hevert. Esténként egész közlelről hallatszott a géppisztoly kattogása, a kézigránátok robbanása. Később tudtuk meg, hogy az orosz egészen az avasi templomig bejött már. De a város csak nem akar elesni.

A pincei életről valóságos regényt lehetne írni. Pompásan beszereltünk mindent. A földön szőnyegek, szalmaszékák, székek. Egy asztal, az ablaknál kályha. Mindenkinek megvolt a maga helye. Mi Jóskával kint aludtunk a pincefolyóson. Az volt a külön férfilakosztály. Bent a jó nővérek és akiket még befogadtak, úgy feküdtek esténként egymás mellett és keresztben, mint a szardíniás dobozban a halak. Lehordtuk az éléskamrát is. Mondhatni, egészen vidám volt az életünk. Az ebédosztás kavargását hosszú elbeszélések váltották fel. Majd imádkoztunk közösen. Szentmise is volt mindennap lent a pincében. Oly meghatóan őskeresztényi volt. Szinte mindenki érezte, hogy jónak kell lenni, s így a súrlódások csaknem teljesen elmaradtak, pedig bizony idegesítő állapot volt az egész helyzet. Esténként a nagy meséléseket magyar dalestek váltogatták. Jóska aranyos humorával sok vidám órát szerzett a kis társaságnak.

Közben a város ágyúzása tovább tartott, sőt fokozódott. Az utca egészen kihalt lett és néptelen, mert veszélyessé vált a járkálás. Állandó becsapódások ütöttek ki egy-egy házat vagy sarkot.

Nov. 23-án mégis kimerészkedtem a városba. Nagyon bántott, hogy az idő múlik, s mi tétlenül várjuk az orosz bejövetelét. Lassan a helyzet is úgy alakult, hogy Miskolc eleste nem állt már annyira küszöbön. A rendőrség is visszajött, a németek is állítólag erősítést kaptak, s például a német tiszték a Mindszenti²⁵ plébánián örömben berúgtak, mert azt az értesítést kapták, hogy a szovjet fő erő Budapest felé elvonult, s itt csak csekély erők maradtak a frontot tartani, de nem előbbre vinni. Nagyon bántott volna még hetekig itt ülni, amikor kockázattal és merészséggel talán át is juthatunk. Ezt pedig az ügy érdekében vállalni akartam. Tehát hozzákezdtem az átszökés előkészítéséhez. Jóska nem jött el velem ezekre az előkészítő utakra, mert neki nem volt tanácsos az utcán mutatkoznia, mert könnyen lekapcsolhatták volna, mint katona-szökevény. Tudni illik az is volt.

Először elmentem *Szántay-Széman*²⁶ őméltóságához, s elmondtam neki mindent őszintén. Adott is két címet Görömbölyön, akik engem átvezetnének az erdőkön keresztül az oroszhoz. Délután azonban megtudtam, hogy Görömböly²⁷ már egy-két napja orosz kézen van. Itt van dr. *Papp Antal*²⁸ érsek úr gazdasága. Elmentem tehát az érsek

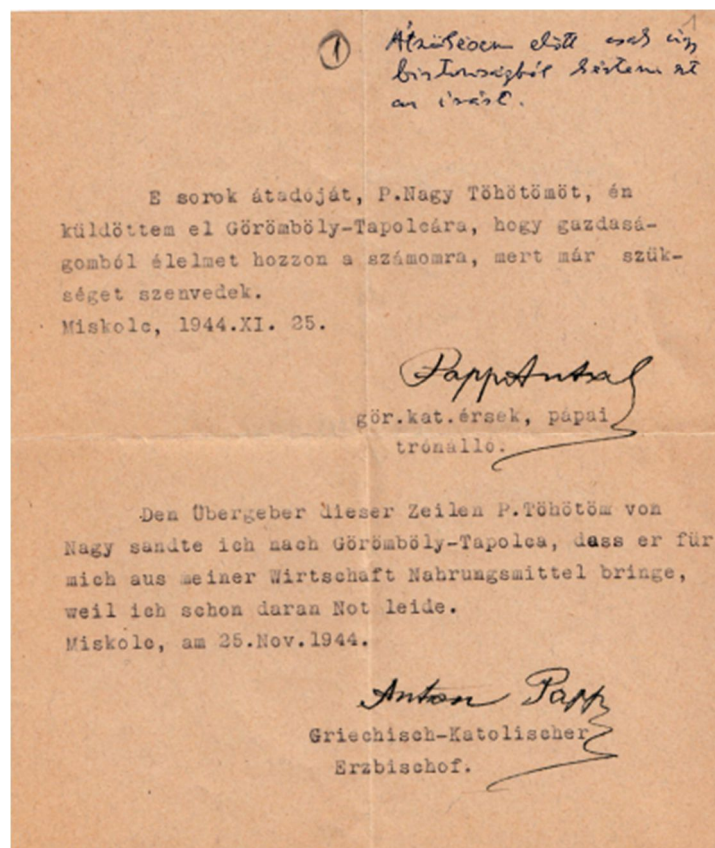
²⁵ Mindszenti templom: Szent Péter és Pál apostol templom római katolikus templom Miskolc belvárosában, a Mindszent téren.

²⁶ Dr. Szántay-Széman István (1880-1960), görögkatolikus pap, egyháztörténész, liturgia-tudós, író, lapszerkesztő.

²⁷ Mai neve Miskolc-Görömböly. Egykor Görömbölyhöz tartozott Miskolctapolca is.

²⁸ Papp Antal (1867-1945), görögkatolikus püspök, címzetes érsek, miskolci apostoli kormányzó.

úrhoz, hogy hozok neki Görömbölyről zsírt, szalonnát, mert hallottam, hogy már valóság-
gal szükségét szenved, csak adjon írást. Adott is két nyelven²⁹. Gondoltam, ha a német
elcsíp, ezzel próbálom igazolni magamat.

A Papp Antal érsek által Nagy Töhötöm számára kiállított igazolás

A jó érsek úr különben nagyon lebeszélte arról, hogy ilyen nehéz feladatra vállalkozzak, mert majd csak meglesz ő valahogy. Áldott jó ember! A hidrobantáskor a lakása teljesen tönkrement. S azóta a pincében lakik kb. negyvened magával. Még a szomszéd házak lakóit is befogadta az óvóhelyre. Mikor beléptem, szinte megdöbbsentem. Olyan volt a pince, mint egy vidéki kis vasútállomás harmadosztályú váróterme. Zsivaj, zsúfoltság, bűz. Gyerekek hancúroztak, felnőttek kártyáztak, az asszonyok mostak, főztek. Ember-ember hátán, ágy-ágy mellett. Alig fértem az érsek úrhoz. Ott feküdt egy ágyon a többi között a sorban, s krisztusi türelemmel tűrte ezt a maga megengedte szörnyű állapotot. Leülni is csak az ágy szélére tudtam, mert szék már nem fért el a két ágy közé. Kevés emberen épültem annyira, mint ezen az aggastyán főpásztoron.

Másnapra meghívott, hogy gyóntassam meg háza népét. Meg is gyóntattam. Az érsek úr is meggyónt nálam, aztán szerepet cseréltünk, és ő oldozott fel engem.

Nov. 25-én összebarátkoztam a csendőrökkel, különösen *Csonka* főhadnaggal. Elmondtam nekik, hogy mennyire árván maradtak a magyarok Erdélyben, a papok csaknem mind elmenekültek, és én szeretnék visszatérni a pásztor nélkül maradt nyájhoz. Persze, szervezem is őket. Ettől kezdve majdnem minden időmet velük töltöttem. Tőlük

²⁹ Lásd: OSZK Kézirattár, 216/4/1.

tudtam meg pontosan, hogy hol van az orosz, hol vannak a német állások, s hol van az a csekély magyar erő, amely még itt maradt.

Nov. 26-án, vasárnap tartottam a csendőröknek egy szentbeszédet. Kivittek az Avason lévő egyik magyar állás parancsnokához. Avval hagytak ott a magyar főhadnagynál, hogy megbízható ember vagyok, legyen a szolgálatomra. A főhadnagynak is tetszett az átszökés gondolata, csak az ő szakaszán kihivetetlenek tartotta, mert 5-6 magyar 20-25 német közé van beékelve. A német pedig mindenkit lelő, aki a két front között megmozdul. Ellenben ajánlotta a Vasgyárat³⁰, ahol a magyarok egy összefüggő 100 méteren egyedül vannak, s tartják a frontot. Keressem Patkó főhadnagyot. Örültem az eddigi eredményeknek.

Visszamentem a csendőrökhöz, és ott találtam *Nagy László*³¹ hittanárt a Vasgyárból. A németek elhurcolták túsznak, mert a Vasgyárban lelőttek két német tisztet s egy katonát, most azonban szabadon eresztették. Találtak ugyanis 45 elrejtőzött zsidót, s most azokat végzik ki a három német helyett.

Nagy László főtisztelendő úr erősen állította, hogy neki vannak kommunistái, akik naponta járnak át éjjel az oroszokhoz, ott cigarettázva beszélgetnek és hajnalban visszajönnek. Ő átcsempész engemet. Valósággal felujjongtam. Szaladtam haza a nagy hírrel. Otthon azonban nagy szomorúság lett erre. A jó tisztelendő Főnöknő és a nővérek tele voltak aggodalommal, hogy mi lesz velem, lelőnek, kifosztanak, jobb lenne bevárni itt az orosz. Ugyanakkor azonban az hír terjedt el, hogy a német téli szállásra készül berendezkedni. Tehát mennem kell!

Azért nem volt könnyű határoznom. Nem a félelem miatt, hanem Jóska és a nővérek miatt. Jóska amellelt foglalt állást, hogy várjuk be Miskolcon az orosz. Ez volt P. Kerkai³² intenciója, és Farkas altábornagy úr is ezt tanácsolta. Ne kockáztassuk feleslegesen az életünket. Ez igaz, válaszoltam, de az idő múlik, s minden nap veszteség a számunkra. Különben pedig nagy eredményeket ne várjunk nagy befektetések nélkül. A hősiesség és vakmerőség sokszor hozzátartozik egy-egy ügy sikeréhez. Most úgy érzem, a kettő össze van kötve. Ő maradjon, várja be az orosz. Én megpróbálom annyira biztossá tenni az utat, hogy a kockázat minimum lesz. Ha ez sikerül, ő is jön. Ebben aztán meg is egyeztünk. Tehát várja a Vasgyárból az üzenetemet, hogy jöjjön-e vagy sem. Én pedig megkísérlem, hogy egy ilyen átjáró kommunista hozzon nekem üzenetet odaátrol, hogy várnak, semmi bántódásom nem lesz. Ha ez az üzenet megjön, akkor Jóska is velem tart. Különben egyedül vágok neki.

A másik, ami nagyon megnehezítette az elhatározásomat, a tisztelendő nővérek voltak. Nem úgy, mintha le akartak volna beszélni, mert ennél sokkal nemesebben gondolkodtak, hanem azzal a ténnyel, hogy oly nagyon sok jót tettek velünk a három hét alatt, s bizony a hála azt parancsolta volna, hogy ne hagyjam őket magukra a valóban legnehezebb időkre. Hálámat többek között mégis úgy róttam le, hogy később, amikor már odaát voltam, minden orosz parancsnokságon megemléltetem, hogy mennyi jót tettek velem, a szökésemben mennyire segítettek, s mindenütt felírtam a címüket, hogy védeni fogják őket. Több tiszttel üzentem is nekik.

³⁰ A Vasgyár neve 1944-ben: Vitéz Horthy István Magyar Királyi Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak. Ebben az időben Magyarország második legnagyobb hadiüzeme.

³¹ (Kislégyi) Nagy László (1911-1991[?]) róm. kat. pap, plébános 1939-50: Diósgyőr-Vasgyár: hitoktató.

³² Kerkai Jenő (1904-1970) jezsuita szerzetes, a KALOT megalapítója és fő szervezője.

Jóska álláspontjával szemben pedig, amint átmentem, rögtön igazolva láttam magamat, mert egészen másképp fogadtak mint olyat, aki átszökött és ezzel nagy áldozatot hozott, kockázatot vállalt. Voltak, akik meg is mondták, hogy ez a szökés a legjobb igazolványom és ajánlásom, mert egy elfoglalt városban mindenki előjöhét azzal, hogy most már ezentúl a németek ellen akar dolgozni. Mutatta volna meg előbb azt az elhatározását. Végig az összes legfőbb parancsnokságokon mindenütt, mint dicséretes és igazoló ténnyel, azzal kezdték, hogy gratulálnak a sikeres szökéshez, amely kétszeres értékűvé lett azzal, hogy pap vagyok. Világosan látom, hogy a játszmat legfőképp azzal nyertük meg, hogy átszöktem. Ez volt a döntő érv mellettem, hiszen a párttól úgy sem volt semmi írásom.

Nov. 27-én az egész délelőtt csomagolással telt el. A tisztelendő Főnöknő³³ nekem adta szép fekete utazótáskáját, mert a hátizsákot Jóskának hagytam. Minden feleslegeset a zárdában hagytam. Értékes órát is. Helyette a Nővérek vettek egy nagyon szép és ugyancsak értékes karórát; ezt az oroszok adhatom – mondták. Dehogyan adtam oda. A csizmámat Marci, ez az ügyes és szemfüles elbújtatott zsidó fiatalember, pompásan megpatkolta. Aztán bekentük zsírral. A nővérek varrtak nekem egy nagyszerű hasmelegítőt két titkos zsebbel. Ide dugtam el a magyar pénzt. Szóval nekikészültem a nagy útnak. Ebédet is csomagoltak, és én délelőtt 11 órakor elindultam azzal, hogy még visszajövök. Senki nem hitte, pedig valóban szándékom volt, már csak Jóska miatt is, hogy meghozzam az odaírt jött vagy nem jött üzenetről a hírt. Ugyanis ma este akartam átüzenni, és holnap este átszökni, akármi lesz a válasz.

Kigyalogoltam a Vasgyárba a csomaggal, teljes felszereléssel. Ott megkerestem a C.1. bunkert, mert ott lakott Nagy László főtitiztelendő úr. De nem találtam otthon. Itt aztán már teljes volt a háborús kép. Az orosz a Vasgyár szélén ült már napok óta. Jelenleg kb. 40 szovjet katona betört valamelyik óriási épülettömbbe. Vagy 26-ot már elfogtak és agyonlőttek közülük, a többivel pedig már egy napja fogócskáznak a gépek és az épület-sarkok között. Halálos fogócska ez!

Lövegek, golyók állandóan füttyörésztek. Néha bizony én is én el-elkaptam a fejeimet, mert a fák gallyai között zenélt végig egy-egy puszkagolyó.

A bunkerben kb. 200 ember lakott, mind szegény munkásemberek. Oly szeretettel kínáltak ebédrel is, de nem fogadtam el, mondván, hogy nekem van. Kértem, hogy Nagy főtitiztelendő urat küldjék majd utánam a kórházba, mert oda megyek a Szent Ferenc Leányai nővérekhez³⁴. Ezek a Széher úti apácák közül valók, P. Kipper alapítása³⁵.

Az apácák nagy örömmel fogadtak. Nem gyóntak vagy már három hete. Mindjárt ebédet hoztak. A Tisztelendő Főnöknőnek elmondtam, hogy mi járatban vagyok. Ő is hallott átjárogató emberekről. Tud is egyről, mindjárt el is ment érte. Közben megismerkedtem a helyzettel. Az orosz innen bizonyos irányban 80-100 méterre van csak. A lövöldözés állandó. Éjjel-nappal. Ezt a házat már három telitalálat érte, és a kertbe kb. 8-10 akna esett. Az ablakok betörve, és amelyik tábla még ép, azon géppisztoly-lukak. A ház beleesik tulajdonképpen magába az arcvonalba. Jobbról-balról a szomszéd házakban mindenütt német és magyar katonák. Az a 15-16 nővér, aki csodálatos hősiességgel itt

³³ Nagy M. Agréda (1890 körül-1954) szatmári irgalmas nővér, iskola-igazgató.

³⁴ Assisi Szent Ferenc Leányai Kongregáció.

³⁵ P. Kipper Károly SJ (1879-1934) komoly szociális tevékenységet kifejtő jezsuita szerzetes, tanár. (A Szent Ferenc Leányai Kongregáció alapítás nem az ő nevéhez fűződik.)

maradt, a háznak abban a részében lakik, amelyik hátat fordít az oroszoknak, tehát a Miskolc fölötti oldalon tartózkodnak. Mivel pedig a puszkagolyó nem hatol át a falon, az akna pedig érintésre robban, ezért a hát hátsó része elég védelmet nyújt az elülső szobák számára. Éppen csak a folyosókon kell vigyázni, hogy az orosz felé eső ablakon be ne tévedjen egy-egy gépfegyver-sorozat.

A nővérek a mélyföldszinten tartózkodnak, ott van egyetlen helyiségben a háló, konyha, nappali és a kápolna. A sarokban, a szék alatt, egy fekete kis utazótáskában őrzik a cibóriumot³⁶ az Úr Jézus Szent Testével. Azért ott azon a különös helyen, mert ez a legbiztosabb hely a szobában.

Az ágyúk és gépfegyverek zenéje pokoli. Nem is tudom elképzelni, hogy bírták ezt ki a nővérek. Pedig, mint mondják, már kb. másfél hete így tart. Életveszélyes itt csak kilépni is az ajtón. Nem is mászkál senki az utcákon. Csak a német tologatja egyik sarokról a másikra az ágyúit, lead úgy 20-25 lövést, akkor aztán tovább áll, mert hamarosan jön az orosz válasz valami csodálatos biztonsággal és pontossággal. Így kaptak a nővérek is egy alkalommal annyi találatot, mert az épület sarkáról lőtt a német.

Közben visszajött a Tisztelendő Főnöknő, hogy akiről ő [korábban] hallotta, azok közül egyik sem volt odaát az orosznál. Aki mégis átszökött, az örült, hogy átjutott, és semmi kedve sem volt visszaszökni. Szájhősködés volt az egész átjárkálás. A Főtisztelendő úr sem tudott nekem előhozni csak egy embert is, aki odaát lett volna. Estére ugyanis jött a Főtisztelendő úr, és ígérte, hogy az éjjel átüzentet, de nem vállalkozott senki. Másnap azzal vigasztalt, hogy a helyemben minden üzenet nélkül átszökne. De szívesen hallgattam az ilyen beszédet!

Estére meggyóntattam a nővéreket, s aztán lefeküdtem egy földszinti szobában, amelyiknek az ablakai sorra be voltak törve. Biztatóan néztek le reám az apró kis lukak a néhány megmarat üvegtábláról. Néztem, hogy vajon az ágyamat találnák-e el. Hát nem, ha lefekszem; ha azonban állok, akkor már könnyen. Hamar lefeküdtem. A szoba olyan volt, mint egy jégverem, az ágyat azonban a jó Nővérek pompásan bemelegítették termoszokkal.

Ezt az éjszakát sem fogom soha elfelejteni. No meg a következőt. Volt pillanat, amikor meg voltam győződve róla, hogy az orosz elfoglalta az épületet. Kezdődött ugyanis a géppisztolyozás az épület háta megett, ott amerre az orosz volt. Aztán mindig közeledett. Felelgettek egymásnak. Néha beleugatott egy-egy nehéz géppuska is, lassan vonult az épület elejére. Fél percig közvetlenül az ablakom alatt zakatolt, de egészen ijesztően, aztán innen is hátrább vonult. Azt hiszem, ez amolyan kétoldalú járőrtevékenység lehetett. Szovjet legények merészkedhettek át. Közben aknák zuhogtak. Néha szinte recsegett-ropogott minden.

S így tartott ez reggelig. Szép misét tartottunk. Egy kétméteres mérnök ministrált, ötéves kisfiával. Áldozáskor előhoztam a koffert a cibóriummal. Közben a sparhelten rotyogott a víz. Kinn pedig szóltak a fegyverek. Mélységesen meghatott ez az egész helyzet. Az Úr Jézus itt is megtalálta az övét.

Délelőtt visszagyalogoltam Miskolcra. Csomagomat itt hagytam. Közben benéztem egy-egy bunkerbe. Százával szoronganak benn az emberek. Ott laknak már hetek

---

³⁶ Cibórium: fedéllel ellátott Eucharisztia-tartó (ostyatartó) kehely.

óta. Vaksötét vagy kis pislákoló mécses. És mindenütt a papok velük! Miséznek, gyóntatnak, vigasztalnak, és eljárnak érdekükben a katonai parancsnokságoknál. Ezeknek a papoknak sem lesz semmi bajuk, ha bejön ide a szovjet.

A[z irgalmas] nővérek nagy örömmel fogadtak, s csak akkor komolyodtak el, amikor délután szépen elbúcsúztam tőlük. Megköszöntem jószágukat, elnézésüket kértem, hogy most hagyom itt őket a legnehezebb időkben, de a kötelességem szólít. Jóskával megegyeztem, ha jön üzenet odaáról holnap reggelre, küldök érte egy embert. Mert ma este még nem megyek át. Lelkiismeretem megnyugtatóására még egy napot tájékoztatóra szánok. Kissé szorongó érzés fogott el, amikor nekivágtam a vasgyári útnak. Maga ez az út sem volt veszélytelen, mert az orosz a közeli domborulatról rálátott és lőtte is, amikor kedve tartotta. Rosszul is éreztem magamat. Rettenő görcseim voltak. Úgy látszik, ismét megfázott a hasam.

Sötét este lett, mire kiértem a [ferences] nővérekhez. Igen nagy volt már a lövöldözés. Találkoztam Nagy főtisztelendő úrral. Még mindig nem talált senkit, aki odaát járt volna, s aki vállalkozott volna, hogy csak átkísérjen is. Arról persze szó sem lehetett, hogy üzenetért valaki külön átmenjen, pedig ígértem 500-700 pengőt. Ellenben az a hír járta, hogy az orosz visszanyomták.

Kissé csüggedten értem a házunkhoz, és hamar le is feküdtem. A tegnapi hangverseny folytatódott reggelig. Mire után aztán olyan pokoli tánc kezdődött, amelyet életemben még nem éltem át. Csak későbbi szökésem közben volt hasonlóan részem. Azt hittük, a ház összedől. A maradék ablakok betörték. A nyomorult német megint a ház sarkához állt két hatalmas ágyúval. Ezeknek a légnomása még gonoszabb volt a szervezetünkre, mint az orosz aknák. Igaz, ezekből is kapott hármat a ház. Az ebédlő teteje beszakadt. Néha szinte inogni kezdett a ház. Másfél órán át tartott a pokoli tűz. Közben a német ágyúk továbbálltak, de az orosz annál jobban lőtt bennünket. Micsoda ijesztő recsenésekkel robbantak a lövegek!

A tüzérségi párbaj után átmentem a szomszéd épületbe, ahol magyarok voltak, s megkerestem a parancsnokot. Elmondottam a tervemet. Rendkívül imponált neki, hogy vállalkozom az árván maradt magyarok lelki gondozására; mindenkinek ezt mondtam, elhallgatva az igazi célt. Az ő frontszakaszát azonban nem ajánlotta két okból: egyrészt a német rálát az ő szakaszára is, ez innen kb. 80-100 méterre van, másrészt itt egészen elmérgesedett a helyzet az oroszokkal. Szinte külön dühvel lövik egymást. Ezt később egy orosz alezredes is mondta nekem, amikor azt magyaráztam neki, hogy a magyarok nem szívesen harcolnak. Pont az ellenkezőjét tapasztaltam a Vasgyárnál – válaszolta. Szerencse, hogy nem itt vágtam neki az útnak, pedig már majdnem elhatároztam.

Délre visszamentem a szomszédos házba, és a főnöknőnek elmondottam az eredményt. Azt ajánlotta, menjek el a Vasgyár szélén levő Járványkórházba; ő úgy tudja, hogy ott van az orosz a legközelebb. Lakik ott most egy fiatalember, aki állítólag járt odaát. Kíséreljem meg ott az átszökést.

Ebéd után fogtam a csomagomat és elindultam a Járványkórház³⁷ felé. Ez **november 29-én** volt, szerdai napon.

---

³⁷ Szent István Járványkórház, Miskolc.

A Járványkórház már a házakon kívül feküdt egy kis dombon. Ez a domb azután emelkedett tovább dél felé, tehát az oroszok irányába. Tömör kis épület volt, deszkakerítéssel körülvéve. Ez azonban már nagyon foghíjas volt. Tüzelt belőle mindenki, aki akart. A domb tövében, amikor az utolsó házak közül kiléptem, két golyó füttyült el mellettem: az egészen közeli fatelepről, amely már egy hete az oroszok kezén volt, ráláttak erre az útra, és tűz alatt tartották. Nem voltam erre felkészülve, mintha még nem is éreztem volna át a közvetlen veszély súlyát és nagyságát. Meglepődve állottam meg, s a lövés irányába fordultam; ebben a pillanatban egészen az arcom mellett füttyült el egy golyó, és egy másik, tőlem pár centire a földön kapott gellert, és felcsapta a sarat. Beugrottam egy ház mögé, és ott lopakodtam tovább. Egészen a Járványkórház másik végére kerültem, s a bombatölcsérekben bujkálva, fölsiettem a kerítésig, s egy lyukon bebújva, hamar beszaladtam a házba.

Talán soha életemben ilyen sivár és kétségbeejtő helyet nem láttam. Lassan már sötétedett. A házat valami furcsa bűz töltötte be. Végelgyengülésben haldokló, két teljesen tehetetlen öreget találtam az egyik szobában, akik szükségleteik elvégzésére sem tudtak már kijönni az ágyból. Ott nyögtek és jajgattak. Egy csaknem ugyanilyen öreg, sánta vénember gondozta őket. A nővérek küldtek nekik időnként ételt. Feküdt még ott az egyik szobában egy tifuszból kigyógyult, halálra gyengült magyar katona. Rettentő volt ránézni. A kórház hivatalos személyzete már régen elmenekült, és ezek itt félig éltek, félig haltak.

Az egyik szobában a keresett fiatalembert is megtaláltam. A hideg miatt egy nagy paplan alatt feküdt. Hamarosan megtudtam, hogy innen kétszáz méterre lakik, de a házukban már oroszok vannak. Szüleivel elmenekült, s mivel hely számára már nem volt a szülei mellett, ide jött fel lakni. Mondtam neki, hogy hallom, átjár az oroszokhoz. Élénken tiltakozott. Sőt, szeretne átmenni, mert hallotta, hogy nem bántják a magyarokat, a német pedig biztosan elviszi magával katonának, ha kibújik innen, a házból. Szóra szót váltottunk, és én előjöttem a tervemmel. Merésznek tartotta. Biztattam, hogy fizetek neki, ha átkísér, ő ismeri a terepet. Nagyon nehezen állt kötélnek, végre is megegyeztünk 700 pengőben.

Erre kimentünk széjjelnézni. A gerincen túl, lenn a völgyben, úgy tudta, oroszok vannak. De vajon a gerincen ki van? Orosz nem lehet, mert akkor már lőne. Azt pedig nem látta, hogy innen németek járnának oda, váltani egymást. A németek kissé hátrább, egy másik vonulaton vannak. No és a Járványkórház elején, amelyik a fatelep felé néz. A fatelep már orosz kézen van.

Elmentünk azt is megnézni. A körülbelül két méter magas fakerítés nagy kapuját félig kinyitottuk, én még neki is támaszkodtam a befelé nyíló kapuszárnyak. Előttünk balra, a kerítés sarka előtt egy földbe ásott német géppuskafészek lapult meg. Benne görnyedt egy német katona egyedül, és megbújva figyelte a fatelepet. Időnként lőtt egy-egy sorozatot. Nekünk eszünkbe sem jutott, hogy ha a német katonának el kell bújni itt, a lábunk előtt három méterre, akkor mi sem állhatunk ki ily vakmerően. S amint muto-gatva nézzük a fatelepet, egyszerre éles golyósüvítés, és az ajtót a kilincs táján átüti egy golyó, közvetlen a gyomrom mellett, a másik a térdem magasságában s egy harmadik az oldalamnál a kerítést. Mindegyik golyó hallhatóan, szinte egy időben az udvar hátsó deszka-kerítését is átvágta s kisüvített a domboldalra. Lélegzetvétel nélkül ugrottunk a ház egy kiszögellése mögé, s életemben most éreztem meg először a háborút saját személyemre szólóan. Eddig a legvadabb bombázást is úgy néztem, mint valami közös veszélyt, s a néhány nap előtt házunkra esett gránát sem nekem szólt [a miskolci zárdáról]

van szó]. Ma azonban már másodszor valaki puskával a kezében engem, P. Nagy Töhötömöt vett célba és akart lelőni, mint valami kutyát. Rendkívül érdekes érzés volt ez. Tudtam, hogy csak azért élek még, mert vagy az illető nem tudott jól célozni, vagy pedig a fegyvere félrehordott, vagy talán nem is akart eltalálni, mert mind később megtudtam, a papokat respektálták.

Óvatosan igyekeztünk egy ház ajtajához lopakodni, de nyitva maradt a kerítés kapuja, s amint a ház kiugrója mögül kiléptünk, a szovjet katona ismét felénk tüzelt. Sivítva vágódott ide és oda egy-egy golyó. A szobában aztán leültünk, s egy kissé elment a kedvünk a szökéstől. Lassan azonban magunkhoz tértünk, és elhatároztuk, hogy mégis megyünk. Hajnalban indulunk, és az orosz állások előtt megvárjuk a világosságot. Éjjel nem akartuk elfogatni magunkat, mert sötétben mindenki jobban fél, gyorsabban lő, és rablőosztönei is inkább előtörnek.

A fiatalember, *Sándor József* volt a neve, elsietett szüleitől elbúcsúzni. Én pedig betekertem a lábamat egy pokrócba, s elmondtam a rózsafüzért. Sötét este volt, mire visszatért. Szülei nagyon ellenezték, mi azonban úgy döntöttünk, hogy hajnalban mégis indulunk. Besötétítettünk, meggyújtottunk egy csöpp kis gyertyát, s a nővérek csomagjaiból megvacsoráztunk. Utána behoztunk a földre három matracot, és a fejnél alátámasztottuk. A raktárszekrényben találtunk tiszta kórházi ingeket, abból egyet kifeszítve a fejem alá tettem. Ugyanott volt két pokróc is.

Alvásról, persze, szó sem lehetett. A gondolatok csak úgy kergetőztek a fejemben. Ma képtelen volnék rekonstruálni életemet úgy, mint akkor. Jó és rossz egyformán mind az eszembe jutott. Visszagondoltam a kedves napokra, jó barátaimra, munkatársaimra, és az volt az érzésem, hogy ezeket most mindörökre itt hagyom.

Két óra tájban fölkeltem, és kimentem terepszemlét tartani. Meglehetősen világos volt, mert éppen ezekben az órákban volt holdtölte³⁸. Szerencsére egy vékony felhőtakaró szürkére tompította a fényt. A kerítés sarkán lévő géppisztoly kitartóan lövöldözött. Válasz is jött. Közel-távol géppisztolykattogás. Távolabbról ágyúörgés is hallatszott. Oly sivár, oly alattomos, oly félelmetes volt az éjszaka, hogy minden kedvem elment a szökéstől. Eszembe jutott a nővérek barátságos és biztonságos pincéje, s majdnem megbántam, hogy eljöttem ide. Ebben a pillanatban lépések zaja hallatszott: két német katona jött beszélgetve váltásra. Szívverésem és lélegzetem egyszerre állt el. Ha ezek itt találnak az udvaron, soha meg nem tudom nekik bemagyarázni, hogy tisztességes szándékom van, s nem akarok szökni. Ezek pedig irgalmat nem ismernek. Annyi lélekjelenlét még maradt bennem, hogy egy félig nyitott ajtószárny mögé beléptem. Közvetlen amellett mentek el. Igazi halálfélelem volt, amit kiálltam. Kivert a verejték és szédültem. Amikor ismét lefeküdhettem azokra a bűzös matracokra, úgy tűnt fel nekem, mintha valami mennyezetes ágyban pihennék.

Négy órakor fölkelünk. **Nov. 30.** volt. Öltöznünk nem kellett, mert még a csizmát és a nagykabátot sem vetettük le. Kifizettem a társamnak a hétszáz pengőt, hátha időközben lelőnek. Társam összehajtogatta pokrócait, s magához vette a fejem alatt lévő kórházi inget is, hogy legyen majd jó nagy fehér zászlónak. Mondtam neki, hogy bánja

³⁸ A szerk. megjegyzése: Valóban, 1944. november 30-án telihold volt.

meg a bűneit, s ígérje meg, hogy majd még rendesen meggyónik. Megígérte. Erre feloldoztam, s kiléptünk az udvarra. A koffert a nyakamba kötöttem, hogy tudjak majd négykézláb is kúszni, ha kell.

Amíg élek, nem fogom elfelejteni azt a tompa, ködös szürkéséget, ragadós sarat, közel-távoli lövöldözést és nyirkos hideget, ami körülkapott bennünket. A kerítés sarkánál levő őrszem mögött mintegy tizenöt méterre kellett észrevétlenül egy deszkalyukon át kimennünk. Én csak azon fohászkodtam, hogy kezdjen már lövöldözni az a német, mert ha meghallja a lépéseink zaját és észrevesz, szitává lő mindkettőnket. De nem lőtt egyet sem. Amikor kiléptem a lyukon, a holdfénynél láttam a géppuskafészek árkat, a kihányt sárga földet, de a német nem vett észre bennünket. A jó Isten nagyon velünk volt. Mélyen meghajolva siettünk fölfelé a domb gerincénél. Ha most már észrevesz is az ő, mire a nehéz géppuskát átdobja ebbe az irányba, és reánk lő, mi futva elérhetjük a domb tetjét, s ott a fiatalember állítása szerint van egy árok, abba bevethetjük magunkat. Addig azonban volt még vagy ötven-hatvan méter.

A kerítéstől alig mentünk körülbelül tizenöt-húsz métert, mikor nekem le kellett állnom megpihenni, mert oly össze-vissza kalimpált az amúgy is rossz szívem, lélegzetem pedig tökéletesen kifulladt. Csak kapkodtam levegő után, valóságos fuldoklás vett erőt rajtam. Integtettem a társamnak, hogy álljon meg, de ő csak törtetett a domb gerince felé. Végre észrevette, hogy lemaradtam. Ő is lekuporodik a földre. Mélyen meggörnyedve melléje rogyok, és levegő után kapkodva odasúgom, hogy egy kicsit pihenjünk meg, mert a szívem nem bírja. Ülünk csendben és imádkozunk. Hálát adok az Istennek, hogy a német nem vett észre, s hogy a mi szakaszunkon egyelőre csend van. Valami csodálatos volt éreznem, hogy miként tör fel belőlem az életöröm. Nem hagyom magamat, sikerülni fog, most már a kocka el van vetve!

A szívem kissé normálisabban kezd verni. Intek a társamnak, hogy már mehetünk. A gerincen levő árokig még körülbelül huszonöt-harminc méter, talán több is. Csaknem négykézláb meggörnyedve osonunk előre. Közben folyton nézünk vissza a német őrszem felé, de az már beleveszett a homályba. Hanem előttünk mi van? Talán orosz géppuskafészek, és már céloz is ránk? Vagy talán újabb német őrszem? Ez a kínos, teljes bizonytalanság megint annyira össze-vissza dobálta a szívemet, hogy lélegzetem ismét cserbenhagyott. Kénytelen voltam az árok előtt úgy tíz méterre leülni a sárba, hogy kifújjam magamat. Nyitott szájjal kapkodtam a levegő után; idegeim is úgy remegtek, mint addig még soha.

Végre elértük az árkot, és beugrottunk. Közvetlenül előttünk egy orosz katona holtteste feküdt. Majdnem ráugrottunk. Az arcán feküdt, széttárt karokkal. Puskája mellette. Elég régen lóhatték szegényt agyon, mert már erősen szaga volt. Ott kuporodtunk mellette. Én a szívemet próbáltam lecsendesíteni. Az izzadságtól tetőtől-talpig csuromvizes voltam. S amint ránéztem a holttestre, arra gondoltam, hogy rám is ez a sors vár. Ismét eszembe jutottak a kedves helyek, s kimondhatatlanul elhagyatottnak, árvának éreztem magam.

Odasúgtam társamnak, hogy gyerünk tovább, mert még valami betegséget kapunk. S elindultunk, de most már lejtőnek lefelé haladtunk abba a völgybe, ahol az orosz ült benn. Kissé oldalt mentünk, keleti irányban, mert a társam szerint ott egy szőlőnek és egy ároknak kell lennie. A szőlőben pedig majd jól tudunk tovább bujkálni. Közvetlen előttünk, lenn a völgyben már lehetett látni a házak körvonalát. Lódobogás hallatszott fel és köhögés. Most már közvetlen orosz területen kúszunk előre. 20-25 méter után

ismét meg kellett állnunk, mert a szívem annyira sebesen és annyira a torkomban kalimpált. Leültünk. Távolról igen heves lövöldözés hallatszott. Tisztán ki lehetett venni a géppisztoly kattogását, a nehézgéppuska ugatását, fejünk fölött pedig sisteregtek, susogtak az aknák, de ezeket messze előttünk lőtték ki, és messze mögöttünk, a városban robbantak. A mi szakaszunkon azonban egyelőre csodálatos és félelmetes csend honolt. Társam oda is súgja nekem, hogy itt nem szokott ilyen csend lenni. Térdünk közé vettük a fejünk, és nagyon buzgón imádkoztunk. Én egy súlyos fogadalmat tettem arra az esetre, ha a jó Isten kiségit ebből a halálos veszedelemből. Lélekben riasztottam összes kedves ismerősömet, hogy ébredjenek föl és imádkozzanak értem, mert bajban vagyok. Aztán tovább kúsztunk. Éreztem, hogy a veszély zömén túl vagyunk. A krákogás és köhögés mind közelebről hallatszott, sőt orosz beszédfoszlányok is eljutottak hozzánk.

Hogy a jó Isten mennyire velünk volt, itt, e pillanatban láttam a legjobban! Már egészen az árok széléhez értünk, és elhaladtunk egy üres orosz géppuskafészek mellett, amikor mintegy varázsütésre, szinte minden megelevenedett. Előlről és oldalról olyan géppuskatűz csattant föl, hogy szinte belesüketültünk. Nem is tudom megérteni, hogy eddig hol voltak ezek az emberek. Mi egy pillanat alatt belevetettük magunkat az árokba. Ugrás közben még láttam magam előtt körülbelül 25-30 méterre a géppuska torkolatűzét. Hosszan, vörösén csapott előre. A német lövések messzelebről hallatszottak. Az árokparti gallyakat csak úgy csapdosták a golyók, mi azonban már biztonságban voltunk.

Mélyen lekuporodtunk a hideg lébe és sárba. Rajtam valami ujjongó öröm vett erőt. Ugrálni szerettem volna örömben. Odasúgtam a társamnak, hogy most már sikerült. Imádkozunk és adjunk hálát az Istennek. Jólelkű fiú volt ez a Sándor Jóska, mert valahányszor szóltam, hogy na, most imádkozunk, mindig keresztet vetett magára, és látszott, hogy imádkozik.

A nagy zenebona nem tartott tovább, csak néhány percig. Arra azonban elég lett volna, ha kint kap el, hogy mi is úgy terüljünk el a földön, mint az a szegény katona.

A nagy guggolásban azonban elszibbadt a lábunk. Odasúgom neki, hogy bontsuk ki egy kissé a pokrócot, tegyük bele a sárba, s üljünk rá, majd ki lehet később kefélni. Úgy is tettünk. Kissé a partnak feltettük a pokrócot, a lábunk bokáig benne volt a latyakban. A táskát magam mellé tettem, mi pedig összebújtunk, mert rettentően fáztunk. Minden tapadt rám, annyira át voltam izzadva. Közben az eső is csendesen megeredt. Nem nagyon esett, de éreztük, hogy lassan átázunk.

Megnéztem az órát: negyed hat volt. Tehát ötnegyed óra alatt tettük meg ezt a körülbelül összesen 300 méter utat. Azt hittem, gyorsabbak voltunk.

Úgy határoztunk, várunk, amíg nem jön erre orosz járőr, és annak megadjuk magunkat. Ha kell, délig is várunk. Nem volt kedvünk kibújni az árokból, mert annyi itt az eltévedt golyó, hogy egy még ránk talál. Bár az is kedvezőnek látszott, hogy kúszunk tovább a szőlőig, s ott várjuk be a reggelt. A szőlő ide kb. 30 méterre lehetett. Annyira ki mertünk nézni az árokból, hogy ezt megállapítsuk. Onnan azonban állandó köhögés hallatszott. Utóbb kiderült, hogy jó is, hogy nem indultunk neki, mivel tőlünk alig harminc méterre egy orosz tüzérségi állás volt.

Lassan megvirradt, és mi tájékozódni tudtunk. Abban az árokban ültünk, amelyik Nyíres faluba vezetett. A falu legszélső házai tőlünk alig voltak ötven-hatvan méterre. Lejtőn kellett leereszkednünk, ha oda akarunk érnünk. A falu a völgyben terült el és a szemközti emelkedőn. Amikor egészen világos lett, láttuk, amint orosz katonák jönnek ki a

házakból, mosakodtak, és ismét jöttek-mentek. Hamar felszereltük a hadi lobogónkat: az ing két ujját rákötöttük egy kb. méteres gallyra, azt így leszúrtuk a földre és vártuk az első orosz katonát, aki észrevesz. Alig 70 méterre mászkáltak tőlünk, egy asszony pedig az árok végében lévő házból jött ki a hátsó udvarra, s így nem volt messzebb tőlünk 50 méternél, mégsem vettek észre bennünket. Pedig már a zászlónkat is lengettük. A köhögő tüzerek sem akartak észrevenni minket, pedig időnként kidugtuk a zászlót az árok-ból és meglobogtattuk.

Már éppen azon voltunk, hogy fölállunk, és egyenesen lemegyünk az első házba, amikor a mellettünk levő tüzérség löni kezdett. Ekkor már 7 óra volt. Mondom a társam-nak, hogy ebből baj lesz, hamarosan jön a német válasz. Gyerünk innen! Összeszedtünk mindent, s kezdtünk lefelé ereszkedni az árokban. De nem jutottunk 5-6 méternél mesz-sebb, amikor az első német gránát lecsapott a közelünkben. Pár másodperc múlva olyan másfél órás pokol szakadt reánk, hogy az egész szökésben ez volt a legborzasztóbb. A pokoli robbanások között százszor is feladtam a reményt, hogy innen élve kikerülök. A másfél óra végén szinte minden porcikám remegett, úgy vibráltak az idegeim. Majdnem megsüketültem a sok közvetlen közeli robbanástól, és a kesernyés égett puskaporszag fájósra csípte a torkomat.

A német tüzérség kereste az orosz tüzelőállásokat, s ezek itt voltak. Az ágyú csö-vét mindig egy hajszállal odébb mozdíthatták, mert a robbanások mindig közeledtek. Már csak 10 méter, már csak öt, már csak három! Összekuporodtam a lehető legkisebbre, a fejemet odaszorítottam egy fa tövéhez, a táskát a derekamhoz támasztottam, és a kö-vetkező pillanatban a fejem fölött, az árok felső partjától talán csak néhány méterre rob-bant a német gránát. A föld szinte feldobott, azt hittem, megfojt a légnyomás, és vártam a következő pillanatot, amikor egyenesen belém vág a gránát. De a következő már az árok túlsó partjára esett le. Amikor egyszer így elvonult felettünk a gránátéső, kezdődött [a pásztázás] előről. Mindig közelebb és közelebb jött. Na, most rajtam a sor! Néha egy-szerre két-három is robbant. Irtózatos recsegés, dübörgés. Hányszor leszámoltam az éle-temmel ezalatt a másfél óra alatt! Életem legnehezebb percei ezek voltak. A légnyomás néha csaknem dobált. Benne ültünk a tüzérségi tűz kellős közepében. Ha mindezt nem az árokban vészeli át, akkor a szilánkok biztosan megölnék. A jó Isten azonban velünk volt, s mi fél kilenc felé magunkhoz tértünk a nagy kábulatból.

Ekkor még egy órát vártunk, s azon imádkoztunk, hogy jöjjön már valaki. Fölállni azonban nem mertünk, mert a lövöldözés azért állandó volt, s könnyen belénk találhat-tak [volna]. Végre fél 10 óra tájban föltűnik két géppisztolyos orosz katona az árok aljá-ban, s egyenesen felénk futnak. Előkaptuk hamar fehér hadi lobogónkat, vidáman meg-lengettük, s kiabáltuk nekik „magyarszki tovaris”, s mi is futottunk feljük. Ekkor pillan-tottuk meg oldalt, tőlünk körülbelül harminc méterre az előbbi orosz tüzérségi állást.

Amikor találkoztunk a két katonával, lekuporodtunk az árok fenekére, mert a go-lyók innen is, onnan is állandóan fütyörésztek. Kérdezték, hogy „nyemecki?”. Megértet-tük, hogy a németeket keresik. Hamar lerajzoltuk az ing hátára sárral a két árkot, s a né-met géppuskafészeket. Intettek mosolyogva, hogy csak menjünk hátra, és ők tovább fu-tottak az árokban. Ekkor már letről is és a tüzerek felől is többen jöttek felénk, és kia-báltak, hogy fussunk, mert még eltalál egy golyó. Törődtünk is mi ekkor már a golyókkal. Most talán már nem fognak ránk akadni, ha eddig kikerültek. Leértünk a házak közé. Ott az egyik katona kérdezte, hogy „Pisztoly, pisztoly?”. Mondtuk, hogy nincs! Mire csak úgy végigtapogatták a ruhánkat, és intettek, hogy menjünk előre. Semmit el nem vettek tő-

lünk. Későbbi tapasztalás szerint, most utólag, ezt azzal magyarázom, hogy egész közelben volt a parancsnokló kapitány, és ezért nem raboltak ki. Egyébként nyugodt lelkiismerettel megteszik.

A kapitány egy homokbányában ütötte fel a tanyáját, ott várt a bejáratnál. Szélesen mosolygott, én is. Barátságosan és férfiasan megráztuk egymás kezét. Nyolc-tíz katonára kíváncsian és barátságosan nézett bennünket. Valamennyi pompás csizmában volt, és az időjárási viszonyokhoz képest túl meleg paplanruhában és prémes sapkában. A kapitány betessékelt a homokbányába, előhívott egy tolmácsot, engem leültetett egy székre, a többiek körém telepedtek, és kezdődött a bemutatkozás. Élénk jókedv és valószínű öröm ült az arcokon.

Azzal kezdtem, hogy mennyire örülök, hogy már itt lehetek. Engem a Magyar Ellenállási Mozgalom küldött ki. Ebben dolgoztam otthon is. Elmondtam, hogy pap és főiskolai tanár vagyok (Szegeden valóban tanítottam a teológián szociológiát). Az ellenállásnak egyik pártcsoportja, a Keresztény Demokrata Néppárt küzd odaát a legtöbbit a német ellen. Ebben a pártban vannak az én barátaim is, de ők nem mertek vállalkozni erre a veszélyes útra, azért jöttem én. Erre megkérdezte a százados, hogy hát én miért nem vagyok ennek a pártnak a tagja. Mert a püspököm tiltja, hogy politizáljak, feleltem, én viszont az eszemmel és a tehetséggel segítem a pártot. Sőt többet dolgozom a pártért, mint ők, mert míg ők odahaza biztonságban ülnek, addig én, a nem párt-ember, ezer poklon jöttem keresztül, hogy itt lehessenek.

Erre nagyon helyeseltek, és valósággal megélték. Most aztán mit akarok, kérdezték. A legsürgősebben eljutni Vörös vezérezredeshez, hogy megbeszéljem vele a teendőket. De nagyon gyorsan, mert ő már vár engem. Azt nem tudja, hogy személyileg én jövök, de valakit vár, aki segítségére lesz. Ezt feltételeztem Vörös tábornagról, azért mertem ezt mondani, s később igazolták is az események. Az a bementés pedig, hogy Vörös vár engem, igen komoly biztosíték volt számomra minden durvaság vagy kifosztás ellen. Valósággal tisztelettel vettek körül, és mondogatták, hogy majd menjek el Moszkvába, és sok sikert kívántak. Mondhatom, a lehető legjobb benyomást tették rám akkor ezek a kemény fickók. Megkínáltak almával, s a százados is elmondta, hogy ő civilben moszkvai ügyvéd. Megjegyzem, nem mondtam be az igazi nevemet, nehogy még a rádióba bementjék, hogy P. Nagy Töhötöm is átszökött, és hív mindenkit, hanem Nagy Sándornak vallottam magamat. Irataim fele úgyis erre a névre szólt, s nálam volt a keresztlevelém is, amelyben szintén szerepel a Sándor név.

Negyedórát sem voltam ott velük, amikor szívélyesen és csaknem lelkesen elbúcsúztunk, és útnak indítottak engem egy katonával együtt a magasabb parancsnokságra. Sándor Józsefet még a jóindulatukba ajánlottam, s nekivágtunk a falnak. A német, úgy látszik, valahonnan rálátott erre a kis falura, mert úgy futkostunk háztól-házig, és közben állandóan füttyültek a golyók, és gránátok is csapkodtak be imitt-amott. Elég meredeken kellett felkapaszkodnunk, aztán ragadós kerteken csörtettünk keresztül, úgy hogy a szívem kezdte megint fölmondani a szolgálatot. Annyira vert, és annyira kifulladtam, hogy a végén minden második házba be kellett mennünk kicsit leülni. Ezek a házak mind üresek voltak, és teljesen földülták őket. Ahol itt-ott a család nem menekült el és benn maradt, ott nem volt semmi nagyobb baj.

A falnak volt egy utcája, amelyik valósággal belenyúlt a dombtetőn kezdődő erdőbe. Ide mentünk. Itt voltak felállítva az aknavető, és kegyetlenül dolgoztak. Itt volt az első magasabb parancsnokság is. Az egyik parasztházban marcona képű őrnagy fogadott.

Tipikusan széles orosz arca nem sok finomságról árulkodott. Nagyon kurtán kérdezett, látszott, hogy az egész ügy nem érdekli. Mindenesetre nagykutya lehetek, gondolhatta, ha Vörös altábornagy vár, és ezért jól megebédeltetett. Pompás sült húst kaptam és sok bort. A kenyérük hófehér volt. Magyar lisztből sütötték.

A szoba, ahol ettem, tele volt katonával. Mind kíváncsian nézegetett, s egy közülük, aki tudott németül, lelkesen magyarázta nekik, hogy ki is vagyok én tulajdonképpen. Ebéd után rögtön útnak indított az őrnagy két katona kíséretével a magasabb parancsnokság felé. Azt is meghagyta, hogy a két katona fölváltva vigye a csomagomat. No, hogy ezt is megértem!

Nekivágtunk az erdőnek, csak úgy, úttalan utakon előre. Az egyik pihenő alkalmával mondom a katonáknak, hogy milyen pompás géppisztolyuk van. Persze, csak úgy kézzel-lábbal mondtam. Az egyik mindjárt le is akasztja a nyakából, s a tiszteletemre olyan sorozatot eresztett le velem, hogy csak úgy visszhangzott az erdő. Elégedetten és büszkén mosolyogtak reám.

Az erdő tele volt eldobált munícióval, összetört kocsikkal és döglött lovakkal. Sok árok is keresztezte az utunkat. Nagy harcok lehettek itt. Több felé gazdátlan, csontig lesóványodott lovakat láttam, amint az avar közt füvet kerestek. A vidék maga gyönyörű volt. Amint tájékozódtam, Tapolca felé tartottunk.

Csak hogy az én embereim nem ismerték az utat. Mentünk mi már a végén összevissza, hol hegynek fel, hol hegynek le. Egy helyen úgy beleragadtam a sárba mind a két lábammal, egész csizmáستól belesüllyedve, hogy mozdulni sem tudtam. Úgy cibáltak ki a keményebb földre.

Volt ezzel a két egészen egyszerű, durva arcú katonával egy nagyon érdekes élményem. Többször le kellett pihennünk a szívem miatt. Az egyik ilyen pihenő alkalmával mondom nekik, hogy énekeljenek valamilyen tipikus orosz dalt. Énekeltek is szomorúan, fájdalmasan valami különös éneket. Aztán engem biztattak, hogy most meg én énekeljek. Nem tudom miért, hamarjában nem jutott más az eszembe, mint János vitézből a Kék tó. Eldúdoztam nekik. Az egyik rám nézett, megcsóválta a fejét, s csak ennyit mondott lekicsinylően: internacionalí. És igaza volt. Nagyon elszégyelltem magamat, s hamar eldúdoztam nekik a „Magos a nótafát”³⁹. Erre már helyeslően bólogattak. Ha ez nem velem történik meg, másnak nem hiszem el.

Erdőbe elrejtett villák közé értünk. Az egyikben ez állt: „Én-Csinálta-Lak”. Itt megpihentünk. Minden tökéletesen kifosztva. Az én embereim is hozzáláttak kutatni, de csak egy rossz bányáslámpát találtak. Azt is szétszedték, s úgy hagyták ott eldobálva. Én szinte a lelkemben megrendülve néztem ezt a kis feldúlt családi otthont. Én-Csinálta-Lak! Egy élet munkáját ölték bele, minden olyan csinos, izléses volt. De már csak volt!

Amikor tovább mentünk, messze alattunk megláttuk Tapolcát. Nyilván eltévedtünk, mert már egészen összevissza barangoltunk. Az én erőm pedig már igen fogytán volt. Végre a domborulat tetején egy tengelyig sáros útra találtunk. Itt az egyik házban orosz katonák voltak, s ide mentünk érdeklődni. Az én embereim a ház előtt letették a csomagomat. S bementek. Én egyedül maradtam kint. Erre odajön hozzám egy forradásos képű, betörőtípusú katona, s int, hogy nyissam ki a csomagomat. Nem akartam. Erre

³⁹ Az ének kezdete helyesen: „Magos a rutafa”.

lekapta a puskáját. Jobbnak láttam mégis kinyitni. Mindent kidobált belőle, s valami förtelmes, aljas mozdulattal hol ezt, hol azt hirtelen zsebre vágott. Elvette csaknem az összes zsebkendőmet, a miseboromat és más apróságokat. A misebort sajnáltam a legjobban, mert valóban később emiatt nem tudtam hetekig misézni. Rettentő düh és elkeseredés fogott el. Kiegyenesedtem egészen, kifeszítettem a mellemet, s kiabálva mutattam neki, hogy én nagy ember vagyok, a generálishoz megyek, s őt emiatt felakasztják. Mutattam is a nyakára a kötelet. Erre szó nélkül fogta a fegyverét, felhúzta a ravaszt, s tudtam, hogy le is lő. De annyira el voltam keseredve, hogy most nem éreztem halálfélelmet, amely ma már néhányszor elfogott. Sőt olyan mozdulatot tettem, hogy itt a fejem, azt lőjed!

De az Isten megint velem volt. Kiabálva szaladt ki az egyik öröm, s lefogta ennek a fegyverét, s nagyon magyarázott neki valamit. A másik is kijött erre, s kezdték hamar összeszedni a dolgaimat, s rakták vissza a kofferba. Megalázottnak, tehetetlennek, kifosztottnak éreztem magamat. Láttam magam előtt a Tisztelendő Főnöknőt, amint nagy gonddal csomagolja be a fehéreneműimet és egyéb holmimat. S most ezt széthányták, éppen az ő zsebkendőit, amelyeket nekem adott, elraborták. Persze, a két katona hiába kínlódott, így össze-vissza a fele sem fért újra bele a táskába. Végül fogtuk az egészet, s belecsavartuk a pokrócba, amelyet elváláskor az a jó Sándor Jóska adott nekem, mondván, hátha szükségem lesz rá, ő is úgy kapta, s neki van még három.

Majdnem sötétedett már, amikor megérkeztünk egy présházhoz. Innen látni lehetett az Avast és Miskolc egy részét. Itt volt az ezredes. Benn, a szűk kis présházban a földön ült. A többiek is, vagy húszan, ott a földön és hordók tetején kuporogtak. Nekem azonban egy értékes bőrszéket adtak. A kihallgatás egészen rövid volt. Azt kérdezték, hogy kommunista vagyok-e? Mondtam, hogy nem. Akkor miért jöttem ide? A Vörös tábornagyhoz tartozom, válaszoltam. Igen, a Vörös! S ez megint megtette a hatását. Mondtam, hogy a munkatársa leszek. Erre aztán megkínáltak pompás orosz teával. Milyen rangom van? – kérdezték. Nem vagyok katona. Erre megint meglepődtek. Főiskolai tanár vagyok. Ez tetszett nekik. Ettől kezdve „professzor” lettem. No, és mit tanítottam? – kérdezték tovább. Ártatlanul bevallottam, hogy szociológiát, mire valósággal lecsaptak rám, hogy hát a kommunizmusról mit tanítottam? Egészen zavarba jöttem. Hogyan úszom ezt meg hazugság nélkül? Magyarázni kezdtem, hogy a kapitalista rendszer ellen beszéltem sokat, sőt Szegeden sztrájkot is szerveztem⁴⁰. Ez aztán ismét nagyon tetszett nekik. Adtak is még egy csésze teát.

Már öreg este lett, amikor beértünk Tapolcára⁴¹. Itt egy igen szimpatikus fiatal százados kérdezett ki részletesen Miskolc hangulatáról és a városban lévő német erőkről. Mondtam, amit tudtam. A küldetésem igen tetszett neki, és örült, hogy szökve jöttem át. Ez nagy bizonyíték volt mellettem, hogy komolyan vállalkozom a munkára. Csodálkozott, hogy pap létemre át mertem jönni a front poklán, amely még egy edzett katonát is megvisel. Végezetül kértem, hogy a városháza szomszédságában levő zárdával külön kíméletesen bánjanak. Ezt egyébként az előző parancsnokoknak is megemlítettem, mondván, hogy ők is segítettek nekem a szökésben. Ugrin Jóskát is mindenütt megemlítettem, itt meg egyenesen azt kértem, hogy őt keressék meg és küldjék utánam. A százados annyira

⁴⁰ Nagy Töhötöm a harmincas évek második felében, a szegedi Hivatászervezet irányítójaként valóban több sikeres, fizetés-emelést eredményező sztrájkot szervezett.

⁴¹ Miskolctapolca (1950 előtt: Görömbölytapolca).

szíves volt, hogy a nővérek pontos címét is felírta, sőt kért, hogy noteszébe néhány üdvözlő sort is írjak a Tisztelendő Főnöknőnek. Egy kis romantika a véres háborúban, mondom.

Jó vacsorát hoztak. Mutatták a legfrissebb katonai napilapjukat, amelyik felsorolja az előző nap elfoglalt magyar városokat: Mohács, Bátaszék, Kaposvár, Dombóvár. Érdekes volt ezt itt hallanom.

Öreg este lett már, amikor felkapaszkodtam egy szekérre, s átdöcögünk a rettenően tönkretett utakon Görömbölyre. Itt beszállásoltak egy házba, amelyik tele volt katonákkal. Pince, istálló, kamra csak úgy hemzsegett tőlük. Az úgynevezett „tisztaosztályban” tisztek voltak: két százados és két főhadnagy. Engem betettek a gazda családjához a másik szobába.

Micsoda nyomorúságos állapotok! Szegények kifosztva mindenükből. Csak azon imádkoztak, hogy essen el már Miskolc, mert akkor tovább menne innen az orosz. Az öreg gazda tudott valamit a nyelvükön. Ő volt a tolmács is. Alig ülök le az asztalhoz, oda jön egy szovjet katona, és végigtapogatja zsebeimet. Mondom a gazdának, szóljon neki, hogy én nagy úr vagyok, a generálishoz megyek, és ha nem hagyja abba, főbe lövetem. Erre dühösen leül velem szemben, és mereven néz rám. Keményen, szúrósan visszánézek. Rám ordít. Kérem a gazdát, hogy mit akar az orosz. Azt kiabálja, mondja, hogy merek én ily keményen ránézni. Hogy el ne felejtsem az arcát, felelem. Egy darabig még ült, aztán kiment. Másnap tudtam meg, hogy valóságos propagandát csinált nekem a katonák között, elhíresztelve, hogy én a generális barátja vagyok. Nem is lett semmi bajom, sőt, kaptam tőlük zsilettet, szappant, mindent, mert nem akartam a táskámat kinyitni, nehogy gusztust kapjanak a lopáshoz.

Hoztak a földre egy kis szénát, az lett az ágyam. Oly szívesen ajánlották fel az egyik párnájukat, hogy nem akartam megsérteni őket azzal, hogy nem fogadom el. Pedig elképesztően piszkos és bűdös volt. Sokra képes az ember, ha muszáj! A kis szobában nyolcan aludtunk: az egyik ágyban két szovjet katona, a másikban a nagymama a kisebbik gyerekekkel; az apa, anya és a nagyobbik gyermek a földön, egy takaró alatt, én pedig a maradék helyen úgy, hogy akárhányszor ők megmozdultak, lábukkal meg is nyomták az oldalamat. A levegő szörnyűséggé lett, s csakhamar előbújtak a poloskák, bolhák és a tetvek is. Reggel, amikor mosakodtam, láttam, hogy valósággal piros-pettyessé csípték a karomat és a mellemet. Egész éjjel szólt az ágyú, sőt azzal biztattak, hogy a német gránátok tegnap is telibe találtak több házat. Idáig be tudnak lőni. Elmesélték ezek a szegény emberek az első napok szörnyűségeit. Jobb ezeket le sem írni. Hagyjuk!

Dec.1., elsőpéntek. Nem tudtam misézni. Képtelenség tiszta bort szerezni. Csupa kotyvalékot hoznak. Délelőtt behívott az egyik százados magához, és hosszan elbeszélgettünk Miskolc helyzetéről. Kikérdezett, hogy tudok-e valamit a német katonai erejéről. Nem sokat tudtam, mert nekik szakvélemény kellett volna. Alig mentem vissza a családhoz, mikor beállított hozzám egy idegen szovjet százados. Bemutatkozik, hogy ő a kijevei egyetemen a nyugati irodalom tanára, s a helybeli parancsnoka most ide küldte, hogy magyar kollégája ne unatkozzék egyedül. Micsoda tapintat és figyelem! Egész dél előtt együtt voltunk, és sokat beszélgettünk az orosz irodalomról. Nagyon meglepte, hogy annyira ismerem. A magyar néprajzi terveinket is ismerttettem előtte. Ő is megjegyezte, hogy a háború után ki kell jönnöm Oroszországba a rokon népek tanulmányozására. Közben az ágyúk dörögtek, az emberek gyilkolták egymást, mi pedig lelkesen beszélgettünk a két nép kultúrkapcsolatairól.

Ebédre csirkepaprikás volt. Úgy lopták az éjjel a harmadik házból. Holnap talán innen lopják el. Mondotta is az asszony, hogy a dögvész essen ebbe az egész hadseregbe, de még ma, ne holnap. Nyugodtan és hangosan mocskolják őket állandóan, mert – legálább az itteniek közül – senki sem ért magyarul.

Kora délután szekérre ültettek, és elindultunk újabb magasabb parancsnokság felé. Az országút mellett jobbra-balra kilőtt autók, döglött lovak, felborult szekerek. Három holttestet is láttam. A szántóföldeken feküdtek, elég közel az országúthoz. Visszataszító látvány volt a megfeketedett arc, s egyáltalán az, hogy ott feküdtek a sáros földön. Elgondoltam, hogy ezeknek is van édesanyjuk, talán feleségük és családjuk is, akik hazavárják őket. Pedig hiába várják, mert itt veri őket az eső temetetlenül. Az egyik mellett két szovjet katona állt, és erősen nézegették. Talán azt keresték, hogy van-e még valami elvihető rajta.

Épp kilőtt szovjet tank mellett haladtunk el, amikor egy lovas kozák nyargalt utánunk. Festői látvány volt az alföldbe simuló dombos úton vágató lovas. Értünk jött, hogy térjünk vissza. Bajsejtelmek kezdtek gyötörni. Vajon miért rendelnek vissza? Talán valami ellenmondás volt a vallomásaimban? Én magam egyre világosan emlékszem, amikor a német hadsereg miskolci létszámát felbecsültem. Aggódva szálltam le a kocsiról. Mosolyogva jött elém a százados, és bejelentette, hogy itt van egy ezredes, aki szeretne velem beszélni, és akitől ők kikaptak, mert lovas kocsival küldtek tovább, tehát majd autón folytatom az utam.

Öntudatosan léptem be az ezredeshez. Rendkívül meglepődtem, amikor megláttam. Néprajzi könyvekben lehet csak ennyire tipikusan mongol arcot látni. Leültetett, s valami elképesztő nyugalommal, arcizom rándulása nélkül tette fel egymás után a legbanálisabb kérdéseket. De a végén csak mindig valahová oda lukadtak ki [a kérdések], hogy nekem nagyon kellett vigyáznom, nehogy zsákutcába kerüljek. Ritkán beszéltem ilyen ügyesen ravasz emberrel. Tekintélye pedig óriási lehetett. Ezt akkor láttam, amikor bejött egy őrnagy, és elég hanyagul megállva előtte valamit jelentett. Erre ez a Batu kán-ivadék csak úgy, kurta kis pipája mellől indulat nélkül rámordult az őrnagyra. Nem tudom, mit mondhatott neki, de az hirtelen olyan feszes vigyázzba vágta magát, mint egy cövek, s úgy maradt hozzá percekig az egész beszélgetés alatt. Az én kapitány kísérom is alig tudta, hogyan üljön a székén, annyira látszott rajta, hogy respektálja ezt a vad alakot. Kell ez nektek, oroszok, gondoltam magamban, Lenin is tatár volt, Sztálin pedig georgiai. Összes vezetőitek idegenek.

Jó egyórás beszélgetés után, amelyben az egész magyar politikai helyzetet kikérdezte, épp olyan szenvtelen arccal, amivel fogadott, el is bocsájtott. Mivel már későre járt, meghívtak a tisztek vacsorára. Látszott, hogy a tekintélyem nőtt az ezredessel folytatott beszélgetés nyomán. Vacsora végeztével rettenetesen erős pálinkát hoztak, s attól a tiszteknek igen nagy danoló kedvük támadt. HENCEGVE énekeltek egy-egy orosz dalt, s kérdezték, hogy tetszik-e. A legérdekesebb az egész estében a következő volt: Az egyik százados elővesz egy szovjet katonai újságot, s lefordítja belőle a saját versét, mely a napokban jelent meg benne. Nagyon kíváncsi voltam, hogy vajon miről versel egy orosz tiszt. A vers címe ez volt: Üzenet feleségemnek. S kb. ezeket tartalmazta: Messze Szibériában, kis feleségem, csak gondozd a kert virágait, hogy legyen mivel fogadni engemet, neveld gyermekeimet, hogy ők is büszkén várjanak engem haza, mert bár messze kerültem tőletek, de szívem ott maradt kicsi házunkban. Most még diadalmasan harcolnom kell, mert az ellenség még nincs legyőzve, de egyszer majd visszatérek hozzátok, s akkor nagyon boldogok leszünk.

Íme, a család, a virág, a meleg otthon a szovjet katona-költészetben: a teljes polgári életszemlélet. Nem a cholchozba⁴² akar visszatérni, nem is közös termelő üzemekbe, hanem a meleg családi fészekbe. Az ember ember marad.

Ránéztem erre a szép arcú fiatal századosra, s megkérdeztem, hány gyereke van. Három. Mutatta is a fényképüket. Valahol messze, egészen Kelet-Szibériában lakik, s polgári foglalkozása fogtechnikus.

Sötét este volt már, amikor elbúcsúztunk. Igazi barátsággal kísérték ki az autóhoz. Érdekes érzések kavargtak bennem. Visszagondoltam a szovjetellenes propagandára, a szovjet katona embertelenségére, a tiszték brutalitására, s íme, ezeknek az ellenkezőjét tapasztalom. Mint papot külön megbecsültek. Reverendában szöktem át, éppen csak felkötöttem, mert a csizmám térdig lucsok sár volt. Sőt, amikor este kikísérték az autóhoz, odahívtak egy magyar asszonyt, karján egy lázas beteg kisgyermekkel. Áldjam meg, mondták, hogy meggyógyuljon. Valahogy nagyon érzett a századoson, hogy ez most nem tettetés nála.

Késő éjjel érkeztem meg Bükkaranyosra. Bevittek egy parasztház külön szobájába. Jó meleg volt, tiszta is volt, éppen csak bolha és poloska nyüzsgött annyi az ágyban, mint a csillag az égen. Reggelre pirosra csíptek.

Dec. 2. virradt rám. Keserves sírást hallok a ház alsó részéből. Elindultam, hogy megkeressem [a forrását], hátha tudok segíteni. Benyitok az alsó konyhába, s egy fiatalasszonyt találok ott, amint éppen szoptatja 1-2 hónapos kisfiát, és keservesen sír. Kérem, mi baj van? A férjét tegnap elhajtották az oroszok munkára, s ma hajnalban agyonlőve találták az erdőszélen. Ki és miért tette, nem tudja. Próbálom vigasztalni, de mit is lehet egy ilyen asszonnak mondani. Hány ezer ilyen tragédia és hány százezer egész Európában. Ez a háború!

Délelőtt elvittek az észak-magyarországi hadsereg főparancsnokához, tatárképű generálishoz. A szokásos bevezető kérdések után részletesen el kellett mondanom a Keresztény Demokrata Néppárt programját. Hogyan akarunk segíteni a népen, mit tettünk eddig érte. Tulajdonképpen a KALOT-ot ismertettem előtte. Azt mondotta, hogy mindez szép, de csak foltozgatás, itt egy egészen más világot kell kiépíteni, ha boldog népet akarunk, ez pedig forradalom nélkül nem megy. Az ő megítélése szerint Magyarország még nem érett meg erre a forradalomra, ezért nem is avatkoznak bele politikai ügyeinkbe. Mondottam, hogy mi is egy egészen új világot akarunk kiépíteni, mire azt válaszolta, hogy csak gondoljuk, hogy új világ lesz az. A teljes materializmus és borsevizmus az új világ. Az pedig keletről jön.

Az egészről az lett a benyomásom, hogy szerintük mi kisdud játékot játszunk, ami nem olyan gyökeres és véres forradalom, mint amilyen az övék volt. Viszont hagyják a kis népeket játszani, mert szerintük úgymint eljön magától az ő világnézetük diadala, így pedig jobb, maradandóbb és gyökeresebb lesz, mintha azt hódítással szerzik meg.

Ezek alatt a beszélgetések alatt egyre világosabb lett számomra, hogy küldetésnek csak egészen jelentéktelen kis része az, hogy röpiratokat szerkesszünk és talán egy légi újságot adjunk ki, s ezen keresztül segítsük a [Keresztény Demokrata Né]pártot. Ennél sokkal fontosabb, hogy a politikai erőviszonyokat helyesen kiépítsük, s ezek előtt

⁴² Kolhoz: A Szovjetunióban erőszakkal létrehozott *termelőszövetkezetek* köznyelvi megnevezése. (Oroszul: "коллективное хозяйство", azaz "közös gazdaság"; az orosz kifejezés rövidítve: kolhoz).

az emberek előtt a legösszegebb pártként a Keresztény Demokrata Néppártot mutassuk be, mint ahogy ez is az igazság. Tehát döntennem kellett, hogy vagy a propaganda-központba vitetem magam, és ott fejtek ki munkásságot, vagy pedig végigjáróm a legfelsőbb fórumokat, s mindenütt befuttatom a Keresztény Demokrata Néppártot. Az utóbbi mellett döntöttem, bár ezzel együtt járt, hogy P. Kerkai aggódva azt hihette, hogy oda-vestünk. Ettől kezdve mindenütt azt hangsúlyoztam, hogy nekem a legsürgősebben Vörös tábornagyhoz kell mennem. Tudni illik, őt magát is ebbe az irányba kell meggyőzőnem. A generálissal való beszélgetés alatt láttam be világosan, hogy nem tudom a propagandát és a tábornaggal való beszélgetést egyszerre nyélbe ütni, mert ha a propaganda mellett döntök, akkor Nyíregyházára visznek, ha pedig Vörös tábornagy mellett, akkor Moszkvába küldenek, mert akkor ő már ott volt, családjával együtt.

Így aztán ez a generális nem a propaganda-központba irányított, ahol, mint később megtudtam, emigrált zsidó kommunisták a legfőbb urak, hanem elküldött aludni, Mezőcsátra, hogy onnan továbbítsanak a főhadiszállásra.

Közben azonban még Bükkaranyoson érdekes dolog történt velem. A tábornokkal való beszélgetés után visszakísértek a lakásomra. Pár perc múlva megjelent nálam egy százados, és kért, hogy menjek vele. A csomagomat is vinni akartam, de intett, hogy hagyjam. Egy ór is jött utánam géppisztollyal. Keresztülmentünk a falun, egészen ki a faluból, mentünk már 20 percet is, és én el sem tudtam képzelni, hogy hová visznek ilyen messze gyalog, csomag nélkül. A százados ment elől szó nélkül, s utánam az ór. Egyszer csak kiértünk egy dögtemető-féléhez. Döglött lovak hevertek egy rakáson, néhány sírszerű keskeny gödör volt sorban megásva, s az egész tér annyira zárt volt egyrészt egy pataktól, másrészt sűrű bozótterítéstől körülvéve, hogy amikor belementünk, nem láttam semmi kivezető utat, csak visszafelé. De akkor miért jöttünk ide? Miért megyünk egészen a túlsó végéig? Engem agyon akarnak löni, villámlott belém! Az egész helyzet felmérve ezt annyira biztosnak vettem, hogy forró veríték öntött el az egész testem, s megszedültem. Így kell elpusztulnom egy dögtemetőben! Nem baj, Isten ügyéért halok meg. Hátra néztem az órra. Egykedvűen jött utánam. Közben a százados is elért a bokor-kerítésig, szétfeszítette a bokorgallyakat, s átbújt! Megkönnyebbülve állapítottam meg, hogy csak az utat rövidítettük meg. Kis házcsoporthoz értünk, és ott egy órnagy azzal kezdte a kihallgatásomat, hogy Krisztus volt az első kommunista. Mindjárt láttam, hogy ez az ember a kommunista párt részéről van itt. Hallottam ugyanis, hogy a hadseregben is megvan a teljes párt szervezet. Ennek megfelelően folyt a beszélgetésünk is. Azt hiszem, hogy csak kíváncsi volt rám. Hamarosan el is engedett.

Délután aztán autóra ültünk. A kísérő százados egy Volga-parti városban latin-angol szakos tanár volt. Németül keveset tudott, de latinul beszélgettünk. A sofőr szibériai ember volt, a kísérő „fegyveres erő” pedig egy remekbe faragott tatár katona. Ahányan voltunk, annyi felől verődtünk össze ebbe a szűk kis autóba.

Már esteledett, amikor megérkeztünk Mezőcsátra. Egyik mellékutca tágas parasztházába vittek. Mint később megtudtam, az itt állomásozó alezredes és társai voltak megbízva Miskolc megszállásával és a polgári közigazgatás megszervezésével. Egészen rendkívül szívélyesek voltak velem szemben. Saját szobájában szállásolt el az alezredes, s éjjelre felkínálta a díványát. Vacsorára meghívott harmadiknak egy magyar urat is, aki 1919-ben emigrált, először Csehországba, majd Oroszországba. Most tolmácsként jött a hadsereggel. Mindjárt a bemutatkozás után kitudódott, hogy nagy műtörténész, könyve is van a német reneszánszról. Lett erre nagy barátság! Előjöttem a firenzei emlékeimmel,

ő meg az oroszokat ismertette. Az alezredes csak mosolygott rajtunk, mert valóban lelkesen beszélgettünk. Az alezredes egyébként egészen rendkívül művelt ember volt. Bejárta egész Európát, több nyelven beszélt, s pompás tábori rádióján egész este klasszikus zenedarabokat halaszgatott ki a világúrból. Ismerte is nagyon az operákat és a nagy zeneszerzőket. Aztán mesélt a németek oroszországi pusztításairól. Ha csak a fele igaz, az is rettentő sok. Neki egy lányát megölték, apósát kivégezték, házát pedig felgyújtották. A Kaukázusban ő volt kirendelve egy tömegsír feltárására. 11.000 halottat számolt össze saját maga. Láttá híres „Totenfabrik⁴³”-ot, ezt a hatalmas krematóriumot, amelyben a németek tízezerrel égették el a zsidókat és a lengyeleket. Láttá a felperzselt ukrán falvakat, a teljesen szétrombolt üzemeket, vasutakat. Kérdeztem, hogy ezek után mit csinálnak majd, ha Németországba érnek. Ezt nem, válaszolta önérzetesen, mert mi nem vagyunk olyan barbárok, mint a németek. Mi a német hadsereg ellen harcolunk, és nem a szegény falusi nép ellen. Kegyetlenkedések lesznek, mert ez vele jár a háborúval, de mi nem szervezzük meg a pusztítást, mint a németek.

Aztán szóba jött a kommunizmus is. Leírta az egész mai orosz életet. Sok érdekeset hallottam itt, ami egészen új volt előttem. Éjjel fél háromig beszélgettünk. Közben őt éjfél előtt kihívták valahová, s mi ketten magyarok fél órára magunkra maradtunk. Tudtam rólam az elvtárs, hogy pap vagyok, de azt már nem, hogy jezsuita is. Mondom egyszer neki, hogy ha tud titkot tartani, s kezet is ad rá, elárulok valamit. Kezet adott. Még korai volna, ha megtudnák [az oroszok], ezért hallgattam el, de én jezsuita páter vagyok. Hát ebben az emberben a lélegzet is elállt. Csak nézett rám, s lassan hümmögve mondotta: Úgy látszik, a jezsuitákból nem vészett ki a Pázmányok tradíciója. Én magam ateista vagyok, de mindig tiszteltem és becsültem a jezsuitákat. Amint észrevettem, a kelleténél nagyobb jelentőséget tulajdonított annak, hogy én jezsuita vagyok.

Az alvás, bizony, rövid volt. Még hajnalok hajnalán, egészen sötétben felköltöztek, hogy itt van az autó, indulunk. Felcihelődtem, s igen szívélyesen elbúcsúztam a még ágyban heverő alezredestől. Amikor megláttam az autót, minden kedvem elment az utazástól. Bár fagy nem volt, de csípős hideg szél fúj, és a jármű, amire fölszálltunk, nyitott kis terepjáró volt. Rettentő erős, keresztülmegy mindenben, de rettentően hideg is. Lenge tavaszi kabátomat összefogtam, s felkészültem a legrosszabbakra. Tengelyig érő sárban vergődöttünk ki az udvarból, mert az autó egészen a ház küszöbéig értem jött, és folytattuk a vergődést a mezőcsáti mellékutcákon. A főútra érkezve bekanyarodtunk egy ház udvarára, s megálltunk közvetlenül egy pompás fekete luxusautó mellett. Fiatal százados kísérem intett, hogy szálljak át, mert ezzel megyünk tovább.

Sohasem tételeztem fel a szovjet hadsereg részéről ekkora figyelmet egy pappal szemben. Ezt is megértem! Terepjáró autót küldött a küszöbig, nehogy sarat kelljen két-száz méteren át dagasztanom.

Elindultunk a délkelet-európai orosz hadsereg főhadiszállására, oda, ahol maga *Malinovszky*⁴⁴ marsall is tartózkodik vezérkari főnökével, s legfőbb tisztjeivel együtt. **December 3.**, vasárnap volt.

⁴³ Totenfabrik: halálgyár.

⁴⁴ Rogyion Jakovlevics Malinovszkij (1998-1967) 1944-ben a 2. Ukrán Front parancsnoka, 1944 szeptemberétől marsall, 1957-től a Szovjetunió honvédelmi minisztere.

Jászapátin, Szolnokon keresztül értünk le Tiszaföldvára. Örökre emlékezetes marad számomra ez az út. A második „tartárdulás” után láttam az Alföld egy részét. Mindenütt a pusztulás utálatossága. Sírt a lelkem, amidőn egymás után futottunk át az egykor virágzó falvakon, városokon, és mindenütt csak pusztulást láttam. Bedőlt, kiégett házak, szerteszét dőglött lovak, szinte sehol egy ép ablak, s mindenütt idegen orosz katonák. Ami kevés magyart láttam, az mind riadt szemmel figyelt, alázatosan megsüvegelte szovjet autónkat, s készségesen ugrott hozzánk, amikor megálltunk, s a százados odaintette őket, hogy megkérdezze az útirányt. Többnyire idősebb emberek, össze-vissza öltözött asszonyok és toprongyos gyerekek voltak. Láttuk őket az országúton lapátolni, földet marharépat szedni és hátukon valóságos szénakazlat cipelni. De a legrettentőbb az volt, hogy ijesztően kevesen voltak. Innen szinte mindenki elmenekült vagy legalábbis elbújt. Az üresen maradt házakban pedig az orosz garázdálkodott: elfűtötte a bútorokat, főszedte a padlót, és elrabolta a ruhákat. Az éhség nyomait is láttam. Az egyik falu szélén elhaladtunk olyan dőglött ló mellett, amelyiknek a combjából éles késsel hatalmas darabot vágtak ki. Néhol a szántóföldekre kicsaptak az orosz katonák 60-80 agyonsoványodott marhát, hadd legeljék fel a kint maradt takarmányt. Vigasztaló képet csak kettőt láttam: Mezőkövesden idős asszonyok fekete ünneplőben templomba mentek. Éppen harangoztak is. Zagyvarékáson pedig a magyarok sorban álltak egy hentesüzlet előtt.

Szolnok tette a legszomorúbb benyomást. A vasút mentén még az angol szőnyegbombázás nyomai voltak láthatók. Azon a részen nem láttam egyetlen épen maradt házat sem. Az egész város valósággal nyüzsgött a szovjet katonáktól. Az útkereszteződéseknél szovjet női táborigazgatók integettek kicsiny zászlóikkal. Összesen nem láttunk többet tíz civil embernél. Később hallottam, hogy például vasutásból csak egyetlen egy maradt a helyén. Úgy hozták az oroszok Erdélyből néhányat, hogy a forgalom megindulhasson Pest felé. Később hallottam, hogy Sárrétudvarin ott maradt a főjegyző, pap, tanító, az egész faluvezetőség, és így csak csekély kárt szenvedtek, mert az orosz mindenkit meghagyott a helyén, és tisztességesen bánt a faluval.

Jászapátin túl, az országút árkában egy majdnem szétesett hullát láttunk. Hanyatt feküdt, s az árok lukacsos vizéből csak félig állt ki, de a kezeit feltartotta, s kézfeje csuklóban visszahajolva oly ijesztő látványt keltett, mintha meg akarna valamiben kapaszkodni. Arra gondoltam, hogy voltak, akik azt az embert is nagyon szerették. Jobb, hogy most nem látják.

Ismét máskor elhagyott német légvédelmi ágyuk mellett robogtunk el. Majd magyar tüzérségi állás mellett vitt el az utunk, s láttam sok száz ládát „Robbanó” felirattal. Némelyikből kifolyt a lőszer. Kilőtt német tankot csak egyet láttam. Ellenben annál több szétört hatalmas orosz tank rozsdásodott egymás mellett a tanyák között. Alsóábrány mellett egyet éppen elvontattak: szétlőtt láncát úgy húzta maga után, mintha a bele lógott volna ki.

Szívfacsaró látvány volt még a szolnoki városi híd. Felrobbantották a németek, de amint mondják, hat óra múlva már robogtak át az autók azon az új fahídon, amelyet orosz utászok építettek. A robbanás nagyon alapos volt: vízbe fordult és égnek állt itt minden.

Ilyen élmények után érkeztünk meg Tiszaföldvára. Lehetett úgy 3 óra. Ezt a községet az oroszok az utolsó szál emberig kiürítették. Mindenkinek el kellett hagynia a házat, és ki kellett költöznie a tanyák, szőlők közé. Pedig a lakosság nagyjában-egészében otthonában maradt. Komoly támadás sem érte a várost, ezért nincs is szétrombolva.

Mert itt van a főhadiszállás. Óriási volt a városkában az autó- és lovas forgalom. A küldönc-szolgálatot itt, úgy látszik, a lovas kozákok végezték, mert később az ablakom alatt állandóan láttam őket nyargalászni.

Hosszas keresgélés után végre megtaláltuk a vezérkari főnökséget, annak is a kihallgatást végző csoportját. Egy rendkívül szimpatikus főhadnagy fogad, perfekt beszél hat nyelven, természetesen németül is. Civilben mérnök-doktor, de elvégezte a hadiakadémiaát is. Elég barátságos kis parasztházba vezet, ott egy öreg „mama” gondjaira bíz. Meleg vizet hozat, s kér, hogy érezzem jól magam, s pihenjem ki az út fáradalmait. Azonban még egészen meg sem mosakodhattam, s négynapos szakállam még rajtam díszelenedett, amikor már jött értem, hogy a generális vár. A helyzetből úgy vettem ki, hogy az volt a vezérkari főnök, a főhadnagy pedig a szárnysegédje. Ez az első kihallgatás nagyon nem sikerült. Volt pillanat, amikor a verejték is ellepett. Még mindig abban az elhátározásban voltam, hogy csak a párt nevében beszélek, és az igazi nevemet és a KALOT-ot elhallgatom. Félttem, hogy a rádióba bemondják a[z egyik] KALOT[-vezető] átszökését. Így viszont a kép zavaros és bizonytalan lett. Például kérdezték, hogy mikor alakult a Keresztény Demokrata Néppárt. Nem mondhattam, hogy fél éve, mert valóban csak pár hete, s azt hamar leellenőrizhették [volna]. Ha pedig csak most alakult, hány tagja van? Ha keveset mondok, nem lesz semmi tekintélye, s azt gondolják, hogy afféle szovjet konjunktúralovagok vagyunk; ha sokat mondok, honnan tudtunk annyi tagot hetek alatt beszervezni ily felfordult állapotban? Mi közöm nekem a párthoz? Tagja nem vagyok, viszont ha elárulom, hogy egy nagy mozgalomnak vagyok a vezetője, mindjárt kérdezik annak a nevét, s holnap talán már a londoni és moszkvai rádió bemondja a Kalot átállását. Kérdezték azt is, hol lakom. Horánszky utca 20-at mondtam be [a rendház hátsó bejáratának címét] és természetesen dr. Nagy Sándor főiskolai tanár névvel. Följegyezték, és a tábornok halk szavaiból csak annyit hallottam meg tisztán, hogy „kontroll”. Szinte láttam már, amint a Jóska gyerek a portánál a fejét csóválja, hogy itt ilyen ember nem lakott, s még aznap titkos leadón bemondják ezeknek itt, hogy adataim hamisak.

Egyszóval nagyon kínos helyzetben éreztem magam. Eddigi kihallgatóim joviális tisztak voltak, ezeknek azonban ez a kenyerük, és egy egész kémhálózat áll a rendelkezésükre, hogy minden szót ellenőrizzenek.

Kérték a párttól való megbízóleveletem is. Azt válaszoltam, hogy nem hoztam ilyet magammal, nehogy a németek megtalálják nálam, és főbe lőjenek. Akkor mivel vagy kivel tudom magamat igazolni, hogy valóban az vagyok, akinek mondom magamat? – kérdezték kínos következetességgel. Alig tudtam megőrizni fölényes nyugalmamat. Azt válaszoltam, hogy dr. Hamvas szegedi püspökkel. [Szeged ugyanis már orosz kézen volt.] A püspök annyira jól ismer és szeret, hogy nem is az egyszerű, rideg Sándor néven szokott szólítani, hanem gyerekkori becenevemen, Töhötömnek. A Töhötöm nevet viszont nem akarták felírni, bár ismételten hangsúlyoztam, hogy a püspök úr annyira ismer, hogy csak így szokott megszólítani. Mit is érdekelt volna őket egy becenév? Fő a hétköznapi és rendes név. Engem kivert a hideg verejték. Úgy éreztem magamat, mint egy csapdába esett vad.

A legvégén nekik az lehetett a benyomásuk rólam, hogy én egy vakmerő ember vagyok, aki ilyen átszökési bravúrral akarok új pártot alapítani a semmiből. Bár mondtam nekik, hogy évek óta szervezéssel foglalkozom, és a párt alapjait már régen leraktuk, de akkor rögtön azt kérdezték, hogy miért jöttünk csak most ki a megalakulással? S miért kooperálunk csak most a szociáldemokratákkal? Erre azt válaszoltam, hogy nem akartuk magunkat már eleve megfojtatni az előző kormányoktól, amelyeknek nem tetszett a mi

kemény szociális programunk. Arról persze most még szólni sem mertem, hogy a szociáldemokratákat egyenesen püföltük eddig, és nyomtuk el, ahol tudtuk; később ezt is elmondottam már, kielégítő megokolással.

Amikor visszamentem a lakásomra, aggódva gondoltam a „kontroll” eredményére, s csak abban bíztam, hogy majd nyugodtan végiggondolok és egyenesbe hozok mindent. Szinte kényszerképzetem volt, hogy ha őszintén föltárok mindent, ezek kihasználják a tényben rejlő óriási propagandaerőt, és bemondják a rádióba. Azt tudtam, hogy egy jezsuitának s a KALOT társelnökének az átszökése van olyan jelentőségű az egyház felé, mint Vörös vezérezredes átszökése a katonaság felé. Az ő személyét pedig nagyon kihasználták propagandára. Búcsúzáskor még azt mondtam, érzem, hogy vallomásom kissé kusza volt, de azzal magyarázhatom, hogy négy napja nem aludtam, valóságos poklon mentem keresztül, és például ma még semmit sem ettem, sem ittam, ellenben kora hajnal óta úton vagyok. Szeretnék nagyon beszélgetni nyugodt körülmények között, mert még sok érdekes mondanivalóm van.

Hanyatt feküdtem az ágyon, és elejétől végig átgondoltam mindent. Láttam, hogy őszintén föl kell tárnom az egész helyzetet. Nincs más kiút, de meg kell kötnöm a kezüket, nehogy propagandára kihasználjanak. De vajon lehetséges-e ez? Az alezredes, akivel az elmúlt éjjel együtt aludtam, le akart fényképeztetni reverendában, és ezt fölszólításommal és klisírozott aláírással röpcédulára akarta nyomtatni. Alig tudtam különféle ürügyekkel lebeszélni. Ezt a veszélyt láttam itt is.

Korán lefeküdtem a jó meleg szobában, de nem tudtam elaludni, bár módfelett fáradt voltam. Egyszer csak kopognak, és úgy 9 óra tájban bejön hozzám a szárnysegéd főhadnagy, és kérdi, át tudnék-e menni hozzá, mert volna nyugodt ideje. Egyszeriben minden fáradtság kifutott belőlem, gyorsan fölötöztem, és szinte csodálatos testi és szellemi frissességgel beültem hozzá beszélgetni. Azzal kezdtem, hogy mennyire félek a rádiópropagandától, mert az még korai volna, hiszen barátaim, munkatársaim német megszállás alatt élnek, s őket bizonyára összefogdosták, s ismerjük, hogy mily kíméletlen tud lenni a német. A leghatározottabban megnyugtató, hogy ez a veszély egyáltalán nem áll fönn, egész nyugodt lehetek, beleegyezésem nélkül semmit sem hoznak nyilvánosságra. Le kell szögeznem most utólag, hogy ezt becsületesen be is tartották.

Annyira őszintének éreztem ezeket a szavakat, hogy hozzáfogtam a való helyzet föltárásához. Megmagyaráztam neki, hogy miért nem mondtam el eddig mindent. Most azonban, íme, itt van az összes igazolványom. Kezdtem a keresztlevellemmel, amelyiken Töhötöm Sándor vagyok. Azután bemutattam külön Sándor és külön Töhötöm névre szóló civil és papi arcképes igazolványaimat. Elmondottam, hogy miért kellett nekem Pesten civilben Sándor név alatt bujkálnom. Igen jókat kacagott az agyafúrt igazolványokon. A „kontroll”-t jól sejtettem, mert mindjárt a beszélgetésünk elején behívott egy altisztet, s hosszasan elmagyarázta neki a Sándor és Töhötöm neveket. Most már ezeken a neveken fognak leellenőrizni. Azután igen jó hangulatban folytattuk a beszélgetést. Tökéletesen megértette délutáni aggodalmaimat.

Nagy Töhötöm Nagy Sándor névre kiállított munkáltatói igazolása (fent) és jogosítványa (lent)⁴⁵

Amikor föltártam neki az egész KALOT munkát, óriási szervezetünket, állandó fölkészülésünket egy leendő párt megalakítására vagy támogatására, egészen másként festett a kép. Ő is mondta, hogy így már érti az egészet, és valóban nagy jelentőségűnek tartja. Ismertettem előtte a népfőiskolai tanfolyamok propaganda- és szervező eredményeit, sajtónkat, szerepünket és tekintélyünket az alsó- és felsőpapság előtt, a papi tanfolyamokat, az utolsó hetek-hónapok nagy lerohanását, amely már a párt megszervezése érdekében futott. A végén világosan látta, hogy bár a legfiatalabb párt vagyunk a koalícióban, de nekünk van a legnagyobb megszervezett hátvédünk, és mi rendelkezünk a legtokéletesebben kiépített szervezettel és főleg további óriási lehetőségekkel. Azt is igen nagyra értékelte, hogy én jezsuita vagyok. Eléggé ismerte a rend történetét és szerepét.

Föltártam előtte, hogy nálunk a kommunisták nem azok, mint náluk a kommunista párt. Hiszen éppen ő mondta ma délelőtt nekem, hogy a Szovjetunióban a párt tagjait nagyon megválogatják, részeges, rosszindulatú tagja nem lehet. Nálunk éppen megfordítva van. A Horthy-éra alatt a kommunisták voltak a leggyengébb eleme a munkáságnak. Tegnap majd mind nyilas volt. Ma már vedlik át kommunistává, s mire a szovjet

⁴⁵ A fenti igazolványok eredetijének őrzési helye: OSZK Kézirattár, fondjegyzék: 216/2.

hadsereg Budapestre ér, ezek mind fosztogató bolsevisták lesznek. A szociáldemokraták már renegátok. Ezt előző este az alezredes fejtegette nekem hosszan. A szociáldemokrata vezetők ma már kényelmesen élnek, és amikor egy-egy gyárnak a raktárai megteltek, és jól jött volna a tulajdonosnak egy kis munkaszünet, ezek a munkavezetők pénzért kéthetes sztrájkokat rendeztek egy-két filléres eredménnyel, hogy közben kiürüljenek a raktarak, megtisztítsák a gépeket, s lehessen megint folytatni a termelést. Ezt én jól tudtam, mert én is küzdöttem e szociáldemokraták ellen.

Egészen lendületbe jöttem. A végén a számunkra nagyon kedvező, való helyzet bontakozott ki a főhadnagy előtt. Igen megelégedettnek látszott, és közben sokat jegyzett. Búcsúzáskor mondotta, hogy mindent jelenteni fog a tábornoknak.

Vígan feküdtem le, mert már világosan láttam, hogy sokkal értékesebb munka itt megfelelő információkat adni, mint röpiratokat szerkeszteni valahol Nyíregyházán.

Másnap kora délelőtt átjött hozzám a főhadnagy, és papírt hozva, a tábornok nevében megkért, hogy írásban ismertessem a Kalot céljait és szervezeti fölépítését. Aztán írok rövid jellemzést a kormány jelenlegi tagjairól. Nem is ebédeltem, hanem egyfolytában estig megírtam a kért ismertetést kb. harminc ív oldalon, sűrűn írva, németül a kért ismertetést és jellemzést. Egész lelkemet beleadtam a KALOT munkájának és szervezetének ismertetésébe. Mikor elvitte, azt mondotta, hogy most lefordítja oroszra és bemutatja Malinovszky marsallnak is. Másnap ismét papírral állított be, s a tábornok nevében megkért, hogy írok ismertetést az összes magyarországi pártról, mögöttes mozgalmairól s egyáltalán az összes szervezetről és egyesületről. Fél éjszaka és egész nap dolgoztam e munkán. Mint később megtudtam, eddig még semmi összefoglaló képük nem volt a magyarországi pártokról és mozgalmakról. Az én nagy összefoglalásom és szinte lexikon-szerű ismertetésem volt az első. Ezt is lefordították oroszra és bemutatták a marsallnak. A főhadnagy szavából azt is kivettem, hogy azt fogják használni alapnak, és ahhoz adják majd hozzá újabb értesüléseiket és adataikat.

Az egészet a következőképpen állítottam össze. Írtam először egy négy ívoldalas tartalomjegyzékszerű vázlatot az összes pártokról, mozgalmakról és vezetőikről. Itt csak a neveket soroltam fel és az utca házszámokat, mert túlnyomó többségben azt is oda tudtam írni. Ez a vázlat, egyrészt A, B, C, D, I., II., III., 1,2,3 ... módon voltak megszámozva a tiszta áttekinthetőség kedvéért, másrészt azonban egytől nyolcvanhatig folytatólagoosan futott a sor szélén egy kockákba rakott számozás is. A vázlat után következett aztán kb. 45-50 ív oldalon a „Jegyzetek”, 1-től 86-ig számozva. Tehát a vázlat bármely pontja, mozgalma vagy szereplő személyisége azonnal megtalálható volt a „Jegyzetek” között. Mindegyikhez rövid, lehetőleg frappáns és itt-ott szellemes jellemzést írtam. Magam sem hittem volna, hogy össze tudok szedni 86 magyar pártot, mozgalmat és egyesületet. A számot az növelte, hogy néhol több dicső férfiú is felsorakozott.

A négy íven négy külön nagy csoport szerepelt: 1. A fasiszta pártok (ők csak így nevezik a nyilaskeresztéseket) és mögöttes mozgalmak, 2. Az új Magyarország pártjai és szervezetei, 3. Azok a mozgalmak, amelyek könnyen párttá lehetnek és talán lesznek is, s végül 4. A pártok mögött álló egyesületek.

Nem írom itt le részletesen a vázlatot, még kevésbé a jellemzéseket, mert nem volna jó, ha egyesek megtudnák, kiről mit írtam. Minden mondatát lelkiismeretem szavára hallgatva írtam, mert tudtam, hogy írásommal sokat árthatok, és sokat használhatok

is. A fasisztáknál külön vettem a Szálasi⁴⁶-féle csoportot, s külön az Imrédystákat⁴⁷. Felsoroltam a vezető személyeket, az aktív tisztikar dicstelen nyilas szerepét, a közhangulatot, a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetséget⁴⁸ stb. A Leventéről⁴⁹ megírtam, hogy *Béldy*⁵⁰ nem volt fasiszta, le is tartóztatták a fordulatkor, de munkatársai Hitler Jugend⁵¹ tették a mozgalmat. A Levente-leányról külön is írtam. A Leventére egyébként, azt láttam, igen haragudtak az oroszok.

Az új Magyarország pártjai között felsoroltam a koalíció egyes tagjait. A kommunistáknál megemlítettem a Győrffy Kollégiumot⁵², *Zsindelyné*⁵³ különös szereplésével együtt, úgyszintén felsoroltam a népi íróknak radikálisabb alakjait is. A kommunistákról egyébként megírtam, hogy leendő nagy többségük még nyilaskeresztes (dec. 5.) A szocdemekről azt írtam, amit fentebb már megemlítettem, kiegészítve önszegélyező egyesületeikkel stb.-vel. A Kisgazda Párttal kapcsolatban felsoroltam és jellemeztem *Eckhardt Tibort*⁵⁴, *Varga Bélát*⁵⁵, *Tildyt*⁵⁶ és a Parasztszövetséget *Nagy Ferencce*⁵⁷ és *Vörös Vincével*⁵⁸. A Keresztény Demokrata Néppárt főbb alakjai közé bevettem Ugrin Jóskát és *Dr. Lőrincz Józsefet*⁵⁹ is. A mögöttes szervezeteknél csak utaltam a KALOT-ra, mert igen bő ismertetést már adtam, de jellemeztem itt még az EMSZO⁶⁰-t, a Hivatásszervezetet⁶¹, Egyetemi Kat. Bajtárs Szövetséget⁶² *Földi Endrével*⁶³, sőt a röpiratterjesztés címén külön megemlítettem a budapesti Egyet. Kongregációt⁶⁴ is.

⁴⁶ Szálasi Ferenc (1897-1946), a nyilaskeresztes és hungarista párt és mozgalom megalapítója, Magyarország nemzetvezetője 1944 és 1945 között.

⁴⁷ Imrédy Béla (1891-1946) gazdasági szakember, politikus, pénzügyminiszter, miniszterelnök.

⁴⁸ A Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség (KABSZ) 1944-ben (más adatok szerint 1942-ben) megalakult, majd 1945-ben betiltott jobboldali paramilitáris szervezet.

⁴⁹ Leventeszervezet, 1921-1945: a magyar ifjúság hazafias, katonai szellemű nevelésére létesített szervezet.

⁵⁰ Béldy Alajos altábornagy (1889-1946), országos leventeparancsnok.

⁵¹ A Hitlerjugend (vagy Hitler-Jugend) a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt 1922 és 1945 között működött ifjúsági szervezete volt.

⁵² Ez volt az első népi kollégium. 1939-ben alakult meg, Bolyai Kollégium néven (1942-től Győrffy Kollégium a néprajzkutató Győrffy István után).

⁵³ Zsindelyné Tüdös Klára (1895-1980) divattervező, a Győrffy Kollégium egyik alapítója, 1943-tól az Országos Református Nőszövetség elnöke.

⁵⁴ Eckhardt Tibor (1888-1972) kisgazdapárti politikus, országgyűlési képviselő, a két világháború közti magyar politika egyik vezető alakja.

⁵⁵ Varga Béla (1903-1995) katolikus pap, pápai prelátus, politikus. Az országgyűlés elnöke, a második világháború utáni amerikai emigráns magyarság vezetője.

⁵⁶ Tildy Zoltán (1889-1961) református lelkész, politikus, miniszterelnök, majd köztársasági elnök.

⁵⁷ Nagy Ferenc (1903-1979) politikus, országgyűlési képviselő, miniszterelnök, a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt elnöke.

⁵⁸ Vörös Vince (1911-2001) kisgazdapárti politikus, országgyűlési képviselő.

⁵⁹ Dr. Lőrincz József (1903-1991) katolikus pap, a KALOT csíki igazgatója, 40 évig Ditró plébánosa.

⁶⁰ EMSZO (Egyházközi Munkásszakosztályok) a katolikus egyházon belül a 20. század első felében létrejött keresztény szociális munkásmozgalmi szervezet.

⁶¹ Hivatásszervezet (Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete) keresztény érdekvédelmi szervezet a 20. század első felében.

⁶² Pontosabban: Országos Magyar Katolikus Főiskolai Diákszövetség, OMKFDSz, (1921 -1946).

⁶³ Földi Endre (1919-2007) műegyetemi tanársegéd, ifjúsági szervező, majd jezsuita növendék, mérnök. 1961-ben hat és fél év szigorított fegyházra ítélték. Ebből két és fél évet töltött börtönökben. 1984-ben szentelté pappá. Plébános, majd idősebb korában káplán.

⁶⁴ Egyetemi Mária Kongregáció.

A 3. csoportnál jöttek a legitimisták (*Eszterházy Móric*⁶⁵, Nemzeti Kaszinó⁶⁶, arisztokrácia, Szent István Bajtárszövetség⁶⁷). Felsorakoztak másodikként a régi liberális világ letűnt urai (*Gr. Bethlen István*⁶⁸, *Kállay Miklós*⁶⁹, *Antal István*⁷⁰ stb.). Mögöttes szellemi frontként ott voltak *Kornis Gyula*⁷¹, *Szekfű Gyula*⁷² (szocdem szimpátiával). Az *Emericana*⁷³ is itt kapott helyet, *Schwartz*⁷⁴ őmértóságával. Aztán harmadikként jöttek ebben a csoportban a fasiszta-ellenes nagy kapitalisták *br. Kornfeld Mórival*⁷⁵ az élen s mögöttes erőként a Magyar Nemzet, Jelenkor, *Gogolák*⁷⁶, *Katona Jenő*⁷⁷ és mások. Végül megemlítettem a Polgári Radikálisokat is *Rassával*⁷⁸. Róluk azt írtam, hogy évek óta semmit sem hallani róluk, s ha most mégis szerephez jutnak, az azért lesz, mert a magyarok azt hiszik, hogy kedveskednek a szovjetnek ezzel. Ugyanis ehhez a párthoz tartozott valamikor *gr. Károlyi Mihály*⁷⁹ is.

A 4. csoportnál jöttek azok az egyesületek, amelyek nem állnak pártokkal összeköttetésben. Itt aztán foglalkozások szerinti rendben felsoroltam a cserkészettől kezdve a KIE⁸⁰-n és a KIOE⁸¹-n keresztül a Mária Kongregációig⁸² és az A.C.⁸³-ig minden fontosabb egyesületet. Végül külön hoztam és külön jellemeztem a Nemzeti Munkaközpontot (*Marton Béláról*⁸⁴ azt írtam: Er lebt aus der ungelösten Sozialfrage⁸⁵.), a Frontharcosokat⁸⁶, a MOVE⁸⁷-t és a Turáni Vadászokat⁸⁸.

Végezetül kérték, hogy záradékként írjam meg, hogy kiket szeretnék én a politikai vezetők között látni és miért. Tíz-tizenkét nevet soroltam fel rövid megokolásokkal.

⁶⁵ Eszterházy Móric (1881-0960), arisztokrata, politikus, miniszterelnök (1917).

⁶⁶ A Nemzeti Kaszinó Széchenyi István gróf által 1827-ben eredetileg Pesti Casino néven alapított társadalmi, közművelődési egyesület, melyet 1830-tól neveztek Nemzeti Casino-nak.

⁶⁷ Szent István Bajtársi Szövetség: 1927-ben alakult legitimista szervezet.

⁶⁸ Gróf Bethlen István (1874-1946) jogász, mezőgazdász, politikus, miniszterelnök.

⁶⁹ Nagykállói Kállay Miklós (1887-1967) jogász, gazdálkodó, politikus, miniszterelnök (1942-44).

⁷⁰ Antal István (1896-1975) politikus, országgyűlési képviselő, miniszter.

⁷¹ Kornis Gyula (1885-1958) piarista szerzetes, filozófus, egyetemi tanár, kultúrpolitikus, MTA elnöke.

⁷² Szekfű Gyula (1883-1955) történész, egyetemi tanár, követ.

⁷³ Foederatio Americana: katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége (1921–1946).

⁷⁴ Schwartz Elemér Lajos (1890-1962), ciszterci szerzetes, egyetemi tanár, az Emericana főtitkára.

⁷⁵ Báró Kornfeld Móric (1882-1967) közigazdász, nagyiparos, bankár, politikus, 1927-től 1944-ig a Felsőház tagja.

⁷⁶ Gogolák Lajos (1910-1987) történész, újságíró, tanár.

⁷⁷ Katona Jenő (1905-1978), újságíró, politikus, országgyűlési képviselő.

⁷⁸ Rassay Károly (1886-1958) ügyvéd, liberális politikus, lapszerkesztő.

⁷⁹ Gróf Károlyi Mihály (1875-1955), politikus, miniszterelnök, köztársasági elnök, nagykövet.

⁸⁰ KIE: Keresztény/Keresztyén Ifjúsági Egyesület (Magyarországon: 1883-1950).

⁸¹ KIOE: Katolikus Iparos- és Munkásifjak Országos Egyesülete (1923-1936), *később*: Keresztény Ifjak Országos Egyesülete (1936-1946).

⁸² Mária Kongregáció katolikus hitbuzgalmi egyesület, amely a hívők, elsősorban fiatalok vallási, erkölcsi alapokon nyugvó nevelését, a hitélet erősítését, a Mária-kultusz ápolását tekintette céljának.

⁸³ A.C.: Actio Catholica (magyarul Katolikus Akció, rövidítve AC) a hívek apostoli tevékenységét megszervező testület.

⁸⁴ Marton Béla (1896-1960) jobboldali politikus, országgyűlési képviselő, a MOVE egyik szervezője.

⁸⁵ A megoldatlan szociális kérdésből él.

⁸⁶ Országos Frontharcos Szövetség: az első világháborút megjárt veteránok (frontharcosok) által 1929-ben megalakított szervezet, azzal a céllal, hogy a világháború volt frontharcosai között továbbfejlessze a bajtársias szellemet, a kölcsönös áldozatkészséget, tagjainak erkölcsi és anyagi segítséget nyújtson.

⁸⁷ MOVE: Magyar Országos Véderő Egylet szélsőjobboldali csoportosulás Gömbös Gyula vezetésével a két világháború között.

⁸⁸ Turáni Vadászok Országos Egyesülete.

Ez a nagy ismertetés volt egész küldetésünk fő eredménye. Valahogy meg is látszott további életünkön. Nagyobb esemény már nem jött. Amikor ezekkel kész lettem, magamra hagytak. Jóskáról nem tudtam semmit, pedig közben már őt is a főhadiszállásra hozták. Engem olyan szigorú őrizet alatt tartottak, mintha fogoly lettem volna. Tűrtem ezt néhány napig, de amikor a főhadnagy már felém se nézett, s nem tudtam nála panaszt tenni, írtam egy igen kemény, csaknem goromba levelet. Megírtam, hogy amit ő annyiszor hangsúlyozott, hogy én nem vagyok fogoly, azt csak teória, a praxis ellenben az, hogy úgy őriznek, mint valami betörőt. Nagyon félek, hogy az a sok szép, amit ő nekem a szovjetről és a kommunizmusról mondott, szintén csak teória lesz, és a praxis ugyanolyan arányban áll a teóriához viszonyítva, mint az én esetemben. Tökéletesen megbántam, hogy átszöktem. Odahaza többet tudtam volna dolgozni. Én, aki áldozatot hoztam és bebizonyítottam a bizalmamat, rosszabb helyzetbe kerültem, mint azok, akik Budapesten maradtak, és a jelen pillanatban talán gyalázzák a szovjetet és rettegve várják bevonulását. Beletörődtem abba, hogy fogoly vagyok, habár önként szöktem át ezer veszélyt vállalva, de most kérem, hogy legalább azt adják meg nekem, amit minden kultúrállamban a foglyoknak megadnak: vigyenek munkára, adjanak olvasni valót vagy papírt, hogy írhassak, mert a legkegyetlenebb büntetés egész nap egyedül ülni egy szűk kis szobában és a levegőt bámulni.

Azonnal átjött a főhadnagy, és mentegetőzött, hogy azért várokozom én is, mert ők is várják azt a generálist, aki a magyarországi összes politikai ügyek rendezésére kapott megbízást. Csak egyedül ő tud majd dönten, hogy Moszkvába megyek-e Vörös tábornokhoz vagy pedig itt maradok a propaganda-osztályon tanácsokkal segíteni.

Ez kissé megnyugtató volt, mert azért egymagáért érdemes lett volna átszökni, hogy az ember közelébe férközzék annak a tábornoknak, akitől bizonyára minden függ majd itt az országban. A helyzetem is javult, s kaptam papírt, megírhattam ezeket a feljegyzéseket. Az őrök is már sokkal kedvesebben viselkedtek velem szemben, bár valójában a lényeg nem változott: fogoly maradtam minden mozgási szabadság nélkül.

A legnehezebb az volt, hogy nem tudtam misézni, mert még az első nap, amikor kiraboltak, elvették a miseboromat. Azóta folyton kértem tiszta bort, de csak kotyvalékot kaptam. Végre, két hét után, **dec. 15-én** *Farkas Lajos* derék magyar ember hozott egy kis üveggel a saját terméséből szavatoltan tökéletes tiszta bort. Szinte gyerekes boldogság fogott el. Hogy készültem erre a szentmisére! Egy tiszta zsebkendőmet megtettem korporálénak⁸⁹, a másikat kehelytörlőnek, ez lesz majd a kehelyfedő is. Egy kis borospohár lesz a kelyhem. Kis ostyám volt. Gyertya helyett petróleumlámpát kaptam, s keresztnek kivettem a rózsafüzérem kis feszületét. Úgy gondoltam, este 9 órakor mutatom be a szentmisét, mert akkor már bizonyára nem hívnak kihallgatásra, és senki sem fog zavarni. Úgy is volt. Mindent szépen előkészítettem, felvettem a reverendát is, mert napközben csak úgy pulóverben voltam. Megmagyaráztam az őröknek, egy derék Moszkva vidéki öreg parasztnak, hogy én most misézni fogok, ne zavarjon. Megértette. Leült az üvegajtón kívül a konyhában, s a függönyt elhúzva nézte, hogy mit csinálok. És én miséztem.

Nem írom le, mert úgy sem lehet ezt leírni.

Így már elviselhetőbb lett a fogság is. A napok pedig múltak minden esemény nélkül. Arról nem írok, hogy a reggelire kapott folyadékról mind a mai napig nem tudom,

⁸⁹ Korporálé: az oltárra helyezett kis terítő (kendő), mise alatt erre teszi a pap a kelyhet és az ostya tálkáját.

hogy kávé volt-e vagy pedig tea. Arról sem írok, hogy az étvágyam olyan tökéletesen elment, hogy egész napi élelmem a reggelin kívül egy tál leves volt. Mióta este miséztem, azóta csak reggelizek és ebédelek. Kimondhatatlanul nehéz volt elviselni a teljes tétlenséget. Nincs egy könyvem, nem szólhatok egész nap senkihez; amiket le akartam írni, régen leírtam. Csak ültem és gondolkodtam.

Végül már azon töprengtem, hogy megírom a főhadnagynak, hogy amíg ügyemben nem döntenek, éhségstrájkot kezdek. Vagy engedjenek Vöröshöz vagy a propaganda csoporthoz, vagy küldjenek valamelyik rendházba, de ezt a fogságot már nem tűröm tovább. A vasárnap esti szentmisét a helyes döntés szándékára ajánlottam fel, s másnap, **dec. 18-án**, kora reggel a következő levelet írtam, természetesen németül, a főhadnagynak:

„Főhadnagy Elvtárs! Hosszú magányomban alaposan átgondoltam a feladatomat és azt a munkát, amellyel szolgálatára lehetek a közös ügynek. Röviden és világosan így tudnám összefoglalni:

1. Franciaország (*De Gaulle*⁹⁰), Spanyolország (*Franco*⁹¹), az 1920-as Magyarország (*Horthy*) példái azt mutatják, hogy Vörös János is hasonló tekintéllyel jön majd haza Magyarországra.

2. Horthy kormányzó úr jelenleg német fogságban van, s amint a németeket ismerjük, nem fog onnan visszatérni. Különben is már öreg és nagyon megtört ember. Tehát Vörös János, akinek a tekintélye máris óriási az országban, legrosszabb esetben is a Kormányzó úr helyettese lesz, de legnagyobb valószínűséggel az utódja is.

3. Ez nagyon kedvező az U.R.S.S.⁹² számára mert

- a) erős orosz szimpátiával jön majd haza Moszkvából;
- b) továbbá azért is kedvező, mert az ő személye biztosabb bázis az U.R.S.S. számára, mint az emigrált 1919-es kommunisták, akiknek túlságosan rossz híruk van az egész országban és kedvezőbb, mint a jelenlegi magyar szocdemek is, akik között nincs is komoly tekintélyű vezető egyéniség;
- c) végül Vörös János mögé állítható a megszervezett magyar parasztság a KALOT-on és társmozgalmain keresztül. Ez súlyt, többséget, becsületességet és komoly radikális szociális reformokat is jelentene.

4. Mindent mielőbb meg kellene beszélnem Vörös vezérezredessel, hogy ezeket az egységes erőket fel tudjuk sorakoztatni személye mögé.

5. Mint jó és közismerten lelkes szónok, nagy segítségére tudnék lenni Vörös vezérezredesnek az új magyar hadsereg megszervezésében. Sorra járnám az egyes magyar fogolytáborokat és fellelkesíteném és toboroznám az embereket az új magyar hadsereg számára.

⁹⁰ Charles de Gaulle (1890-1970) francia tábornok és államférfi, a második világháborúban a francia ellenállás vezetője, 1944-től 1946-ig az ideiglenes kormány elnöke.

⁹¹ Francisco Franco (1892-1975) spanyol katonatiszt, a spanyol polgárháborúban a nacionalista erők egyik vezetője, 1939–1975 között Spanyolország vezetője (diktátora).

⁹² URSS: Union des républiques socialistes soviétiques (francia): A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, röviden Szovjetunió. (Közismertebb az angol USSR és az orosz CCCP rövidítés.)

Összegezve: a Szovjetunióknak érdeke, hogy a szovjetbarát Vörös János komoly politikai szerephez jusson, mögéje komoly erők felsorakozzanak és az új magyar hadsereg mielőbb felálljon. Ezekhez tudnék én komoly segítséget adni.

Kérem, jelen beadványomat legyen szíves oroszra lefordítani és bemutatni a generálisnak. P. Nagy Töhötöm.”

Délután beállított hozzám egy igen szimpatikus, egyáltalán nem oroszos megjelenésű őrnagy. Azt mondta, hogy egy igen jelentős, magas személyiség, egy tábornok küldötte őt, hogy tájékoztadjék felőlem s terveim felől. Kb. jó 3 órát beszélgettünk, s ő is a szovjet tiszték közé került, akik a legjobb benyomást és emléket hagyták maguk után a lelkemben. Nagyon érdeklődött közvetlenül személyem iránt, részletesen kikérdezett a KALOT-ról, a jelenlegi magyar pártokról, a pártok erejéről, és közelebről érdekelték a terveim és elgondolásaim is. Nagyon csodálkozott, hogy ilyen sokáig itt felejtettek, s ígérte, hogy azonnal jelentést tesz. A válasz azonban 3-4 napba kerül, addig legyen még egy kis türelemmel. Végezetül felvetette a kérdést, hogy nem volna-e kedvem egy röpiratot szerkeszteni a még mindig német oldalon küzdő honvédek számára. Jónak tartotta volna, ha ez a röpirat a saját nevemmel jelenne meg. Azt válaszoltam, hogy nagyon szívesen megírom a röpiratot, azt pedig másnap reggelig átgondolom, hogy érdemes-e saját nevemmel kiadni vagy sem.

Egész éjjel aztán igen sokáig töprengtem ezen a kérdésen. Mellette szólt az, hogy a szovjet úgy látja, hogy én, személyemen keresztül az egyház valóban akar vele együtt dolgozni. Ez pedig fontos a kibontakozás érdekében, mert az egyház így biztosabban helyet kap az új szereposztásban. Én pedig azért vagyok itt, hogy az egyház ki ne maradjon a politikából. Ott van például P. *Pierre Delattre*⁹³ látogatása Magyarországon, P. *Tacchi Venturi*⁹⁴ szerepe Olaszországban, P. *Varga*⁹⁵ körútja az országban még Teleki Pál idejében és egyáltalán P. *Kerkai*⁹⁶ és az én működésem az utóbbi hat-nyolc évben. De amikor elképzeltem, hogy otthon ülök a P. Provinciális szobájában és ő felelősségre von, minden ellene látszott szólni. P. Delattre nem csinált senki nemzet ellen propagandát, csak mellettünk, nekem pedig ebben a röpiratban a németekről kell majd megírnom az igazat, hogy milyen hitványul viselkedtek velünk szemben; Tacchi Venturi tanácsokkal segítette az egyház és az állam kibékülését, P. Varga propagandát folytatott egy szociális szellemű program mellett, mi pedig ketten P. Kerkaival mindig a háttérben tudtunk maradni, s még mindig sikerült más és más figurát kijátszanunk. Itt azonban nekem a nevemet kell nyíltan odaadnom egy nemes hangú, de végeredményben mégis csak közönséges röpiratra. Eszembe jutott, hogy „[...]” ne keveredjenek bele a népek között kitört viszályokba és háborúkba”. Épp ezért odaadhatom a nevemet, hogy valamit felépítsünk, és főleg, hogy az egyházat és az államot közelebb hozzuk egymáshoz, de mint jezsuita nem szerepelhetek egy németek ellen szerkesztett röpiraton. Reggel tehát úgy döntöttem, hogy meggyőzőm szovjet tiszt barátaimat, hogy megfelelőbb lesz, ha dr. Nagy Sándor teológiai tanár névvel jegyzem a lapot, mert a „Töhötömöt” a katonák úgy sem ismerik, a papi mi voltom pedig így is eléggé kidomborodik. **Dec. 19-én** reggel aztán megírtam a röpiratot.

*

⁹³ Pierre Delattre francia jezsuita 1928-ban írta „La Vocation des Hongrois au Catholicisme” c. dolgozatát.

⁹⁴ Pietro Tacchi Venturi, S.J. (1861-1956) olasz jezsuita.

⁹⁵ Varga László (1901-1974) jezsuita szerzetes, társadalomtudós, szociális szervező, politikus.

⁹⁶ Kerkai Jenő (1904-1970) jezsuita szerzetes, a KALOT megalapítója és fő szervezője.

Itt fejeződik be a részletes naplófeljegyzés, legalábbis az, ami Nagy Töhötöm hagyatékában fennmaradt. A további napok eseményeit, élettörténetének ezt részét a szerző Jezsuiták és Szabadkőművesek című könyvében így fejezi be:

„A részletes naplómban van itt még néhány oldal arról, hogy Ugrin Józsefet fölke-resték az oroszok az apácánál, és autón utánam hozták. Majd leírom, hogy éhségstrájkot kezdtem, mert hosszúnak találtam a főhadiszálláson való tartózkodásomat, de megígérték, hogy egy-két nap múlva Debrecenbe visznek, ahol az ideiglenes magyar kormány már megalakult, és az engedélyt is megadták a Kalot további működésére, sőt kapok orosz írást, amelynek szövege szerint én és családom a legfőbb orosz katonai parancsnokság védelme alatt áll, és utazásaimban bármelyik orosz katonai járművet fölhasználhatom. Becsülettel le kell szögezmem, hogy a legfőbb orosz vezetőség rendkívül korrekt volt a Kalot mozgalommal és személyemmel szemben. Méltányolták a Kalot szociális szellemét, elhitték rólunk, hogy mi őszintén szeretjük a népet, és szabad mozgást engedélyeztek. Az írást Debrecenben meg is kaptam, és értékét akkor mértem föl, amikor segítségével az egész országot bejártam egy katonai futár gyorsaságával, és sok esetben lezárt hidakon eresztettek át az örök. Merészségben néha odáig mentem, hogy útközben öthet kétségbeesett embert vettem magam mellé, és segítettem át szigorú katonai kontrollon mint családom tagjait, pedig a nevüket sem tudtam.

Amíg én az orosz főhadiszálláson a lehetetlent lehetővé tettem, addig Budapest fele már orosz kézre került, s P. Kerkai is módot talált arra, hogy levergődjék Debrecenbe. Nagy ijedelmére azonban nem talált ott, pedig Miskolcra értesült, hogy átszöktem. Biztos elhurcoltak, vagy talán agyon is lőttek. Végre engem is Debrecenbe hoztak. Találkozásunkkor örömünk leírhatatlan volt. Elért eredményeimet sorsdöntőnek tartotta, mert enélkül a Magyar Kommunista Párt egyetlen mondattal elsöpört volna bennünket. Így azonban kénytelen volt elismerni. Egnapos alapos átbeszélés után úgy döntöttünk, hogy ő a fővárosban fogja a Kalot-központot újraszervezni és kiépíteni a kapcsolatokat minden irányban, én pedig különleges orosz engedélyemmel végigszaladok a vidéken, és ott próbálom fölírni a szervezetet, és elirányítani őket az akkor eluralkodott kétségbeesés, pánik és teljes bizonytalanság között. Menni fogok valóságosan az orosz hadsereg nyomában, és lehetőleg első leszek, aki hírt visz arról, hogy még élünk, és dolgoznunk szabad, lehetőleg még magát a mindenhatónak ígérkező kommunista pártot is megelőzőm egy órával most, amikor valóságos versenyfutás indult meg az orosz hadsereg után maradt senki földjén összefogdosni a lelkeket egy új ideológia számára.”⁹⁷

---

⁹⁷ Idézett mű, második kiadás (1990), 165-166. oldal.